

**T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOĞU DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI
ARAP DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**ORYANTALİZM, ORYANTALİSTLER
VE
ARAP DİLİ ÇALIŞMALARI**

**HAZIRLAYAN
SİNEM ATALAY**

**DANIŞMAN
DOÇ. DR. FARUK BOZGÖZ**

**DİYARBAKIR
2007**

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
I. BÖLÜM	3
1. ORYANTALİZM	3
2. ORYANTALİZMİN TARİHÇESİ	4
3. ORYANTALİZM VE ORYANTALİSTLER	7
4. ORYANTALİZM VE İSLAM	15
II. BÖLÜM	25
1. ORYANTALİSTLER VE DİL ÇALIŞMALARI	25
2. ORYANTALİSTLER VE HERMENÖTİK	29
3. ORYANTALİSTLER	34
II. BÖLÜM BAZI ORYANTALİSTLER VE ARAPÇA ÇALIŞMALARI	44
a) WILLIAM MUIR:	44
b) F. D. MAURICE:	44
c) IGNAZ GOLDZİHER:	45
d) C. SNOUCK HURGRONJE:	45
e) LOUIS MASSIGNON:	46
f) H. A. R. GIBB:	47
g) CEBRAYİL EL SAHYANİ:	48
h) JOSE MARIA MILIAS VALLICROSA:	48
I) GUSTAV WEIL (1808-1889):	49
i) JEAN JOSEPH MARCL (1776-1854):	50
j) JOSE ANTONIO CONPE (1765-1820):	50
k) MAXIMILAN HABICHT (1775-1839):	51
L) MARTINUS THEODORUS HOUTSMA (1851-1943):	51
m) O. HOUDAS:	52
n) LEON BERCHER (1889-1955):	52
o) CARL BROCKELMANN (17/9/1868-6/5/1956):	52
ö) CHRISTIAN FRIEDRICH DE SCHUNURRER (1742-1822):	53
p) FAUSTE NAIRON:	54
r) LEON BERCHER (1889-1955):	54
s) CHRISTIAN LUDWIG IDELER (1766-1846):	54
ş) ELLIOUS BOCHTHOR (1784-1821):	55
t) JULIUS MOHL (1800-1876):	55
u) STANISLAS GUYARD (1846-1884):	56
ü) SAMUEL BOCHARTUS (1599-1667):	56
v) JOSEF VON HAMMER-PURGSTALL (1774-1856):	56
SONUÇ	59
KAYNAKÇA	61

ÖNSÖZ

Günümüzde sürekli Doğu ile Batı'dan söz etmekteyiz. Tek bir dünyadan konuşmak yerine sıklıkla Doğu ve Batı şeklinde bölünmüş bir dünyadan bahsederiz.

Tezimizin asıl konusu olan Oryantalizmi ele alacağımız bu çalışma da Doğu ile Batı'nın birbirlerinden çok farklı, birbirlerine karşıt dünyalar olduğu ve Batı'nın kendini üstün ve tek gördüğü bakış açısı üzerinde durulmuştur.

Tezin temel vurgusu, Doğu kavramının Batı tarafından kurgulanmış bir kavram olduğudur. Bu çalışma Batı'nın Doğu'ya bakış açısını, özellikle bu konuda ses getirmiş ünlü oryantalistleri ve fikirlerini kapsamaktadır.

Said'in de dediği gibi tüm eleştirel, araştırmaya dayalı çalışmalar selinin merkezinde, bir zamanlar halklar ile kültürlerin coğrafi ayrılığına dayalı olan tarihsel deneyimlerin yeniden düşünülmesi, yeniden dillendirilmesi fikri yer alır. Şarkiyatçılık, yüzyıllarca Doğu'yu batı'dan ayıran kapanmaz bir uçurum olduğuna inanılmış şeylerin yeniden değerlendirilmesi üzerine kurulu bir çalışmadır.

Tezimizin I. bölümünde Oryantalizm, Oryantalizmin tarihi, Oryantalist tanımı, Oryantalizm ile İslam; II. Bölümünde dil çalışmaları, hermenötik, Oryantalistler; III. Bölümünde ise Oryantalistlerin Arap Dili çalışmaları üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmada bana yol gösterip yardımcı olan başta danışmanım Doç. Dr. Faruk Bozgöz olmak üzere iletişim uzmanı arkadaşım Selen Öztunç'a ve emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Sinem ATALAY
Diyarbakır 2007

ÖZET

Oryantalizmin en önemli katkılarından birisi farklı tarihsellikliğin, oluşumların, süreçlerin ve kavramların algılanış ve anlaşılmasına yeni bir olanak getirmesidir. Bu niteliğiyle oryantalizm, metin çözümlemesine dayalı, neredeyse amprik denilen bir niteliği aşmış bir episteme olarak ortaya çıkmıştır. Farklı düzeylerde uygulanabilmesinin en önemli nedeni budur. Oryantalizm herşeyden önce açık ve gizli iktidar ilişkilerini içeren bir politik süreçtir. Bu iktidar tarihsel olarak iki farklı coğrafya arasında gerçekleşmiş olabilir. Oryantalizm hem iktidar hem de söylem düzeyinde ve polemiğe yakın diliyle farklı bir pencere açmış ve tartışmalara yeni bir soluk kazandırmıştır ve Batı'nın ve Doğu'ya bakış tarzını sürekli sorgulamıştır.

Bazı görüşlere göre oryantalizm bilimsizdir. Doğu'nun ne olduğu hakkında kesin bir belirsizliğe sahiptir. Bu çalışma oryantalizm hakkındaki değişik söylemleri, karşıt fikirleri karşılaştırarak şarkiyatçılık hakkında genel bir bilgi edinilmesi amacıyla yapılmıştır.

Anahtar sözcükler; Oryantalizm, Doğu, Batı, Oryantalist

ABSTRACT

One of the significant contributions of Orientalism is that has brought a new understanding to the perception and comprehension of historicality, occurrences, processes and concepts.

Depending this feature, orientalism – in terms textual analysis – has shown up as an episteme, which has almost grown out of being empirical. That is what makes it available for uses in various levels. Prior to anything else, Orientalism has launched a distinct point of view and has gained a novel stance to polemics, in terms of both power relationships and conversations and has constantly questioned the west's point of view on the east. According to some views, Orientalism is non – scientific in that it conveys an utmost enigma as to what as to what really the east is.

This study has been achieved attempt to present some general knowledge on Orientalism, by means of comparing different conversations and distinct view on Orientalism.

Key Words: Orientalism, East, West, Orientalist.

GİRİŞ

Amerika’da Newyork’ta 25 yaşlarında genç bir adam sinemanın önünden geçerken, yaşlı kadın ile torunu sinemadan çıkarlar. Bu sırada azgın bir köpek kadın ile çocuğa saldırmak için koşmaya başlar. Adam tehlikeyi fark edip köpeği kadına saldırmadan durdurur. Oradan geçen bir polis memuru adamı kutlar ve polis merkezine çay içmeye davet eder. O sırada orada bulunan bir gazeteci de adamı tebrik eder, adamı onurlandırmak için ertesi gün gazetede kocaman puntolarla şunu yazar:

“Kahraman Newyork’lu zavallı kadını azgın köpeğin elinden kurtardı”.

Adam gazeteyi görür ve şaşkınlık içinde gazeteyi arar, ben Newyork’lu değilim diye muhabiri uyarır. Muhabir olayı anlar ve ertesi gün başlığı değiştirir:

“Kahraman Amerikalı, zavallı kadını azgın köpeğin elinden kurtardı”.

Adam gazeteyi görür tekrar muhabiri arar ve “Ben Amerikalı’da değilim diye uyarır. Muhabir adama kızar ve sonra “Peki siz nerelisiniz” diye sorar, adam da “Pakistanlıyım” der. Ertesi gün gazetede daha büyük puntolarla şu habere yer verilir:

“İslami Radikaller zavallı Amerikan köpeğini öldürdü”...

Oryantalizm jeopolitik bir duyarlılığın estetik, akademik, ekonomik, sosyolojik ve tarihsel metinlere dağıtılmasıdır; sadece temel coğrafi bir ayrımın üstünde düşünmek değil, akademik buluşlar, psikolojik çözümlenmeler, doğa ve sosyoloji tanımlamaları aracılığıyla gerek yarattığı gerekse sürdürdüğü tam bir “çıkarlar” dizisi üstünde de durmaktadır. İfade edilenin ötesinde, zaten oldukça açık olan bir farkı, bazen kontrol etmeye, yönlendirmeye, hatta içermeye yönelik bir amaçla anlamaya dönük belli bir irade ve yönelimdir. Her şeyin ötesinde hem politik söylemle doğrudan ve tekabül eden bir ilişki içine girmeyen bir söylemdir, fakat üretilen ve çeşitli iktidar türleriyle eşit olmayan etkileşimin içinde varolan, siyasal iktidarla, entelektüel iktidarla, kültürel iktidarla, ahlaki iktidarla karşılıklı etkileşimi içinde biçimlenen bir söylemdir.

Edward Said, Orient ile Oryantalizm arasındaki farkı üç düzeyde açıklar “Orient yüklenmemiş bir doğa olgusu değildir. Tıpkı Batı’nın orada olmadığı gibi Doğu’da salt orada değildir” der. Batı’nın da Doğu’nun da insan eliyle yapılmış şeyler olduğunu belirtir ve “Batı’nın kendisi kadar Doğu’da tarihi olan bir fikir, bir düşünce geleneğidir ve Doğu, Batı için Batı’da gereklilik ve varlık kazandıran bir lügattır” der.

Bu saptamasının ardından Said, Doğu’nun Doğululaştırılmasıyla ilgili üç temel düzey ve gerekçe saptar ve şu sonuca varır: “Oryantalizm, sadece Doğu hakkında geliştirilmiş havai bir Batı fantezisi değildir. Kuşaklar boyunca emek verilerek yaratılmış bir kuram ve eylem

bütünüdür. Bu sürekli yatırım, Doğu hakkında bir bilgi sistemi olarak Doğuculuğu, Batı bilincine sızabilecek bir ağ haline getirmiştir.

Said, Doğu'nun varlığının Batı için ne kerte önemli olduğunu saptamıştır. Doğu, Avrupa kültürünü Avrupa içinde ve dışında hegemonik hale getiren en önemli bileşendir. Çünkü böylelikle Avrupa kimliği bütün öteki Avrupalı olmayan insanlar ve kültürlerle kıyasla daha üstün kılınmışlığı vurgulanarak da ikinci bir hegemonya düzlemi inşa edilmektedir. Said, buna “pozisyonel üstünlük” demektedir.

Said; Doğuculuğun oluşumundaki asıl etmenin, Doğu coğrafyasının Batı'dan geri kalmış olduğuna dönük inanç olduğunu belirtir. Bu geri kalmışlık algılaması ve anlayışı Doğuculuğun bir siyasal doktrine dönüşümünü de hazırlamıştır. Bütün bunlar “açık Doğuculuktur”.

Diğer tarafta da “gizli Doğuculuk” vardır. İki kavram arasındaki fark şöyle açıklanabilir: “Bilinçsiz ve hatta dokunulmaz bir olumluluk gizli, Doğulu toplum, diller, edebiyatlar, tarih, sosyoloji ve benzeri hakkında belirtilmiş görüşler açık Doğuculuktur. Doğu konusundaki bilgide ne tür değişiklik meydana gelirse gelsin bu özgül olarak açık Doğuculuk'ta mevcuttur.

Said, Doğuculuk konusunda yeni açıklamalar geliştirir; bunların içinde belki de en önemlisi “Doğu'nun geriliği” tezinin aynı zamanda Doğu'nun yozlaşmışlığı, eşitsizliği gibi kavramlarla desteklenmesi ve bunun sonucunda Cuvier, Gobineau, Knox gibi bilim adamları tarafından ortaya atılan “insan soyu” tezlerinin gizli Doğuculuğa bir yandaş kazandırmasıdır.¹

¹ Edward Said, *Orientalism*, Newyork: Vintage Books, 1979, s. 24.

I. BÖLÜM

1. ORYANTALİZM

Oryantalizm: Doğu'ya özgü töre veya usul; Doğu dilleri veya tarihi bilgisi, Oryantalizm Yakın ve Uzak Doğu toplum ve kültürleri, dilleri ve halklarının incelendiği batı kökenli ve batı merkezli araştırma alanlarının tümüne verilen ortak ad.

Oryantalist: Doğu dilleri, edebiyatı ve tarihi uzmanı, müsteşrik

Oryantalize: Doğululaştırmak

Herkesin az çok bildiği, Doğu hakkında yazan birçok araştırmacının ve ünlü yazarların sıkça bahsettiği, özellikle üzerinde durduğu ve benim de hemfikir olduğum bir şey var ki o da Doğu'nun, her zaman Batı için çözüldükçe yeni sınırların ortaya çıktığı büyük bir gizem kaynağı olmasıdır.

Terim, kimi çevrelerce olumsuz bir yan anlamla 18. ve 19. yüzyıllardaki sanayi kapitalizminin gelişme döneminin zihniyeti tarafından şekillendirilmiş Amerikalı ve Avrupalıların Doğu araştırmalarını tanımlamakta kullanılmıştır. Bu anlamda oryantalizm Aydınlanma çağı sonrası Batı Avrupalı beyaz adamın Doğu hakları ve kültürüne yönelik dışarıdan, ötekileştirici, değilleyici ve önyargı dolu yorumlarına işaret etmektedir.²

Kelimenin sözlük anlamı *Doğu bilimi'dir*.³ Kökeni ise güneşin doğuşunu ifade eden Latince *oriens* kelimesine dayanmaktadır ve coğrafi manada Doğuyu göstermekte kullanılmıştır. Kelimenin içerdiği ve Doğu'ya yönelik Batılı önyargısının karşıtı olarak Batı'ya yönelik Doğulu önyargısı anlamında da Oksidentalizm terimi türetilmiştir.

Şark, Avrupa'nın sadece komşusu değildir; Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski sömürgelerinin mekanı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin, en sık yinelenen Öteki imgelerinden biridir. Ayrıca, Şark, onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Avrupa'nın maddi uygarlığı ile kültürünün bütünleyici bir parçasıdır.⁴ Şarkiyatçılık, Şark'a ilişkin uçuk bir Avrupalı hülyası değildir, nesillerdir önemli parasal yatırımların yapıldığı, yaratılmış bir kuram ve uygulama bütünüdür. Süregiden yatırımlar, nasıl Şarkiyatçılıktan türeyerek genel kültüre giren önermeleri çoğaltmış, bunları gerçekten üretken kılmışsa, Şark'ın Batı bilincine süzülerek gelmesini sağlayan, onanmış bir düzenek haline getirmiştir.⁵

² <http://tr.wikipedia.org/wiki/doğubilim>

³ <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>

⁴ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, Metis Yayınları, İstanbul 1999, s. 11.

⁵ Age, s. 16.

Şarkiyatçılık, en kesin deyişle, akademik bir çalışma alanıdır. Hıristiyan Batı’da resmi biçimiyle Şarkiyatçılığın 1312’de Viyana’da toplanan Kilise Şurasının “Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca” üniversitelerinde “Arapça, Yunanca, İbranice ve Süryanice” kürsülerinin kurulmasını kararlaştırmayla birlikte başladığı kabul edilir.⁶

2. ORYANTALİZMİN TARİHÇESİ

Oryantalizmin tarihi, Doğu ile Batı’nın varlığı kadar eskidir. Bu tarihsel süreç, oryantalizme bugün tanıdığımız çeşitli biçimlerini ve özelliklerini kazandırmıştır. Doğu yoksa Batı’da yoktur ve Doğu, Batı’nın en mükemmel ötekisidir. Oryantalizm de, Batı’nın bu en mükemmel ötekisini, Doğu’yu kendine konu edinmiştir.⁷

Benim kanımcı Batı, bütün teknolojik gücüne, uygarlığına ve modern yaşantısına rağmen, Doğu’nun kendine has gizemli ve sırlarla dolu ihtişamının karşısında her zaman çaresiz kalmış ve bu çaresizliğinden dolayı Doğu’ya bakışı düşmanca bir tavır içinde olmuştur. Özellikle İslam hakkında saptırılmış, çarpıtılmış bir imgelem sunarak daha çok hırçınlaşmış, Ötekinin mükemmelliğini günümüzde de olduğu gibi hiçbirzaman kabul etmemiştir. Kimilerine göre Oryantalizm, bilinçsizdir; Doğu’nun ne olduğu hakkında belirsiz bir kesinliğe sahiptir, Doğu’yu geri ve pasif görür. Bazıları için ise Oryantalizm Doğu hakkında değişen bilgiyi ve politik kararları içermektedir.

Batı’nın açıkça Doğu’yu açık bir biçimde tartışmaya başlaması, 1978’de Edward Said’in Oryantalizm adlı kitabının basılmasıyla başladı. Şark neredeyse Avrupa’ya özgü bir buluştu; Antik çağdan beri, gönül maceralarının, egzotik varlıkların, akıldan çıkmayan anılarla görünümünün, olağanüstü deneyimlerin mekanı olagelmişti.⁸ Şark bilgisi, Avrupa’nın Şark’a ilişkin ortaklaşa kurulmuş hayalidir.⁹

Oryantalizmin bir disiplin haline gelişi ve kurumsallaşması, her ne kadar, 18. yüzyılın son çeyreği ve tüm 19. yüzyılda gerçekleşmişse de, oryantalistlerin ya da daha geniş bir ifadeyle Batılıların, zorda kaldıkça başvurdukları oryantalist arşivin tarihi çok daha eskilere gitmektedir. Batılının zihnindeki Doğu ve Doğulu hakkındaki muhayyilenin zenginliği, farklılığını ve değişkenliğini görebilmek açısından önemlidir.¹⁰

18. yüzyıl Aydınlanma Çağı düşünürleri bazen Doğu kültürlerini, Hıristiyan Batı kültürü karşısında üstün savunmuşlardır. Örneğin Voltaire, Zerdüştlük inancının, Hıristiyanlığa üstün olan rasyonel Deizm’i desteklediği gerekçesiyle, araştırılmasını teşvik

⁶Age., s. 59.

⁷ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, Küre Yayınları, s. 9.

⁸ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 11.

⁹ Age., s. 62

¹⁰ Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 11

etmiştir. Bazıları da İslam ülkelerinde (Hıristiyan Batı'nın aksine) var olan dini hoşgörüyü ve Mandarin Çini'ndeki bilginliği övmüşlerdir. Abraham Anquetil-Duperron, Zerdüştlüğün kutsal metinleri olan Avesta'yı tercüme etmiş, William Jones ise Hint-Avrupa dilleri üzerinde yaptığı araştırmalarda Doğu ve Batı kültürlerinin birbirine karıştığı ilk dönem tarihi bağlantıları ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte bu gelişmeler Fransa ve İngiltere arasındaki Hindistan'ın kontrolü konusundaki çekişme ortamında ortaya çıkmıştı ve sömürge ülkelerindeki toplulukları daha etkili bir şekilde kontrol etme amacını güdüyordu. James Mill gibi liberal iktisatçılar Doğu ülkelerini, medeniyetlerinin statik ve yozlaşmış oluşu nedeniyle küçümsemekteydi. Karl Marx bile “Asya modeli üretim”in değişmezliğinden söz etmekteydi. Hıristiyan evangelistler ise Doğu dinlerinin geleneklerini hurafe olarak görerek yermektedirler.¹¹

Budizm ve Hinduizm üzerine ilk ciddi Avrupa kökenli araştırmalar Eugene Burnorf ve Max Müller gibi araştırmacılarca yapılmıştı. Aynı dönemde İslamiyetle ilgili ilk ciddi araştırmalar yapılmaya başlandı. 19. yüzyılın ortalarında “Oriental Studies” (Doğu Araştırmaları) akademik bir disiplin olarak ihdas edildi. Yine de akademik araştırmalar geliştikçe, “anlaşılmaz ve hilekâr Doğulu” gibi ırkçı tavırlar ve yaygın klişeler de artmaya başladı. Büyük Britanya'da da “konuşmaya değmez Türk (unspeakable turk)” tabirinin çıkışı aynı döneme rast gelmektedir. Doğu sanatı ve edebiyatı hala “egzotik” ve Klasik Yunan-Roma ideallerine göre düşük görülmekteydi. Doğu'nun politik ve iktisadi sistemlerinin genellikle feodal “doğu despotizmi” şeklinde olduğu ve kültürel ataletiyle ilerlemeye engel olduğu düşünülmekteydi. Pek çok eleştirel teorisyenler Oryantalizmin bu biçimini beyaz adamın daha geniş ve ideolojik sömürgeciliğinin bir parçası olarak görmüşlerdir.¹² İçinde yaşadığımız dünyayı en çok meşgul eden şey, medeniyet ve kültür çatışmasıdır. Özellikle İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin mücadelesidir. Oryantalizm, bu çatışmanın perde arkasındaki, Hıristiyan, sömürgeci Batı'nın zihniyetini temsil etmek için ortaya çıkmıştır. İslamın ortaya çıkışı ve önceden Hıristiyanlığın yaygın olduğu yerlerin fethedilmesi asla hazmedilemedi, buna karşı meşhur Haçlı Seferleri düzenlendi. Bu süreçten sonra da misyonerler de İslamın karşısına çıkmaya başladı, bunun için Arapça öğrenmek, tercüme faaliyetinde bulunmak gerekiyordu. Ve Batılılar tarafından İslam hakkında yazılan kitapların sayısı, az denilemeyecek kadar da çoktu.

¹¹<http://tr.wikipedia.org/wiki/doğubilim>

¹²<http://tr.wikipedia.org/wiki/doğubilim>

Oryantalizmin ortaya çıkışı, Aydınlanma sonrası Batı Avrupalı beyaz adamın Doğu halkları ve kültürüne yönelik dışarıdan, önyargı dolu yorumlarına izaet etmek içindir de aynı zamanda.

İlk zamanlarda ilmi bir meraktan öteye geçmeyen oryantalizm, daha sonra özellikle Hıristiyan ruhbanların önem verdikleri tek konu, İslamiyet'i tenkit ederek, İslam ilimlerine, kültür ve medeniyetine, İslam edebiyatına kısacası Müslümanların manevi miraslarına şüphe sokabilmek için, İslam'a ait bütün değerleri kendi kültürleriyle yetişmiş Müslümanların gözünde küçük düşürmeye başlamışlardır.

Doğu eskiden beri insanlarda garip izlenimler yaratan, kendine has özelliği, kültürü olan bir yerdir. Avrupa içinse önemli olan; Doğu'nun ve olayların kendi açılarından anlamlandırılmasıdır. Bir başka açıdan bakarsak oryantalizm, Doğu ve Batı medeniyetlerinin çatışmasıdır. Dünya da bu iki medeniyetin mücadelesi hep belirgin olmuştur ve oryantalizm de bu mücadelenin ayrılmaz bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. Ve bu mücadelenin gerisindeki Hıristiyan sömürgeci fikir ve zihniyetini temsil etmektedir.

Oryantalizm, bir bilim dalı, bir siyasi ideoloji yada bir dünya görüşü olarak değerlendirilebilir. Ama en geniş tanımıyla, oryantalizmin temeli sürekli bahsettiğimiz "biz-onlar" ikilemine dayanır. Böyle bir ikilemin kökeninde de, maddi bir koşul olarak Avrupa'nın siyaseten ancak Doğu ile çelişki düzleminde, yani Doğu'nun antagonizması olarak gelişebildiği gerçeğini aramak gerekir. Her ne kadar Batı bunu kabul etmesede.

Avrupa Doğu uygarlığıyla sürekli çatışarak ve sürekli Doğu'nun açıklarını yakalama fırsatı arayarak kendini şekillendirdi. Doğu-Batı ilişkisi, Batı'nın hem gücünü kanıtlayabildiği geniş bir alan, hemde uygulayamadıkları planlarının bir izdüşüm olarak da tanımlanabilir. Buna en güzel örneği Avrupalı ressamlar teşkil eder; Doğu padişahlarının gizemli haremelerini tasvir eden ressamların hiçbirinin harem görmediği söylenir. Aynı zamanda Balzac'ın Arap kadını için yazdıkları, dehşet derecede rencide edicidir. Oryantalistler, bu izdüşümleriyle kendilerinde bastırılmış ve yasak olanı, hayali kadın üzerinde yaşamaktadırlar. Böylelikle Doğu; arzu, tembellik, ihtişam, zevk, iktidar olarak tanımlanmaktadır.

Doğu her zaman dininden kültürüne, sanatından yaşam tarzına kadar Batı'nın ilgi odağı olmuştur. Bu ilginin artmasında Batı'nın bakış açısı, Doğuyu algılama biçimi önemli bir etkidir. Kendinden olmayana yöneltilen bu bakış açısı günümüzde de devam eden Doğu-Batı ikiliğine yol açmıştır. Batı, kendinden olmayana karşı hep bir öğretici tavır üstlenmiştir.

Bu misyonla beraber oryantalizm Batının üstünlüğünü vurgulamak, bu üstünlüğün dünyanın geri kalan bölgelerine yayılmasının gerekli olduğuna diğerlerini inandırmak için Doğunun farklılıklarını ortaya dökmenin, bu farklılıkları incelemenin ve Doğunun

zenginliklerini edinebilmenin ideolojisi haline geldi. Avrupalı Şarkiyatçılık araştırma merkezlerinin ilk kapsamlı çalışmalarının yayınlanması da bu yıllara rastlıyordu, İngiliz Kraliyet Asya Araştırmaları önce 1784'te Bengal'de kuruldu, sonra 1823'te *Royal Asiatic Society* oluşturuldu. İngilterenin dünya hegemonyası mücadelesinde en önemli rakibi olan Fransa da aynı yıllarda Doğu'yu en azından Yakın Doğu'yu denetimi altına almak amacıyla tanıma uğraşı içine girdi. Napolyon Bonapart, 1798'de Amiral Nelson'un donanması peşindeyken İskenderiye'ye çıktığında yanında mühendis, teknisyen, arkeolog ve dil bilimcilerinden oluşan 165 kişilik bir bilimadamı grubu da vardı, Fransa'nın ilk *Description de l'Egypt* böylece yayınlandı. 1821 yılına gelindiğinde İngiltere başbelası Napolyon'dan kurtulmuştu, ancak Düvel-i Muazzaman'ın Fransa'nın başına getirdiği Bourbon Hanedanı hedefi büyüttü, Mısır çalışmalarının yanına bir de *Société Asiatique*'i kurarak bütün Asya'yı Fransa'nın ilgi alanı haline getirdi. Almanlar ise henüz ülkelerinde ulusal birlik sancılarının yaşandığı bir zamanda, 1845'te, Leipzig'de *Orientalische Gemeinschaft*'i kurmuşlardı bile. İşte Marx ve Engels'in Doğu toplumlarıyla ilgilenmeye başladıkları dönem, 19. yüzyılın ortaları, Avrupa'da Şarkiyatçılığın kurumsallaştığı bir döneme rastlamaktaydı.¹³

Tüm bu kurumlar, Doğuyu incelemek, öteki olduklarını, kendilerinden çok farklı olduklarını ortaya çıkarmak ve Batıya benzemeyen Doğuyu iyice öteki olduğuna inandırmaktı. Nitekim Doğunun bazı özellikleri onu Batıdan ayırıyordu: Örneğin toprağın sahibi devletti, özel mülkiyet yoktu, hukuk sadece dinsel kurallardan oluşuyordu. Tüm bunlara dayanarak Marx'ında dediği gibi, Doğu toplumlarının tarihsel ilerlemeye açılmaları için kapitalist Batı devletlerinin müdahalesini ve askeri varlığını, kapitalizmin genişlemesini ve sömürgeciliği tarihsel ilerleme zorunlulukları olarak meşru kılmaktadır.¹⁴

3. ORYANTALİZM VE ORYANTALİSTLER

Edward Said'e göre oryantalizm, Doğu'ya ilişkin ideolojik önyargılar ve perspektiflerin hakim olduğu, düzenlenmiş yazı, vizyon ve araştırma tarzıdır. O, tüm düşünce ve araştırma alanı tarafından ifade edilen 'Doğu' imajıdır. Oryantalist, bu tip düşünmeyi temsil eden kişi olarak tasvir edilir. Doğulu kadın ise çarpıcı derecede egzotik ve hakimiyet altına alınmaya isteklidir. Doğulu kültürel ve ulusal sınırları aşan bir klişedir.

Said'in Doğulu kadın imajı hakkında söylediklerine katılmak pek mümkün değil, kaldı ki Doğulu kadının sürekli ezildiği, yaşamının engellendiği ve hayatının her döneminde kısıtlandığı gözler önündeki bir gerçektir. Doğulu kadın itaat altına alınmak istemez, itaat

¹³ Recep Boztemur, "Marx; Doğu Sorunu ve Oryantalizm", Doğu Batı Düşünce Dergisi, Oryantalizm-I, Yıl:5, Sayı:20, s. 136.

¹⁴ Karl Marx "The Future Results of British Rule in India" New-York Daily Tribune, August 8, 1853., s. 5.

altında çok güç bir yaşam mücadelesi verir ve korunmaya muhtaçtır. Doğulu kadın hakimiyet altına alınmaya istekli olmamakla beraber seçeneği yoktur.

Şarkiyatçılık, en kolay kabul gören nitelermeye göre, akademik bir şeydir; bu etiket birtakım akademik kuruluşlarda hala kullanılıyor. İster özel ister genel yönleriyle uğraşsın – antropolog, sosyolog, tarihçi ya da filolog olması fark etmez- Şark hakkında, ders veren ya da Şark'ı araştıran kişi Şarkiyatçıdır, yaptığı iş de Şarkiyatçılıktır.¹⁵

Oryantalist terimi, artık resmi olarak kullanılmamaktadır. Bu terk edişin resmi ilanı, - aynı zamanda, ilk oryantalistler kongresinin yapılışının yüzüncü yılı da olan- 1973 yazında ve -yine ilk kongrenin yapıldığı şehir olan- Paris'te düzenlenen 29. Uluslar arası Oryantalistler Kongresi'nde yapıldı. Terimin kullanımdan kaldırılmasına karşı çıkanlar olmasına rağmen, yapılan oylamada terimin artık kullanılmaması kararlaştırıldı. Böylelikle oryantalist terimi "resmen yürürlükten kaldırılmış" oldu. Bununla da kalınmadı ve Kongre'nin adının da "Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşeri Bilimler Kongresi" olarak değiştirilmesi uygun görüldü.¹⁶

Aydınlanma sonrası Batı Avrupalı beyzadamin, Doğu halkları ve kültürüne yönelik dışarıdan, önyargı dolu yorumlarına izaet etmektedir oryantalizm ve terim bu açıdan olumsuz manada da kullanılmıştır. Oryantalizm kavramına yüklenen anlam, Doğulu halklara karşı sempati duymayan ve hatta onlara düşmanca yaklaşan bir anlama sahipti. Bernard Lewis'in şikayetçi olduğu diğer bir husus da, oryantalistlerden şeytani birer suçlu gibi bahsedilmesiydi. Doğulu halklar, onların dilleri, tarihleri, gelenekleri, dinleri ve edebiyatı hakkında bilgili kişiler anlamına gelen *oryantalist* deyimini neden olumsuz algılanıyordu? Bunun nedeni herkesin de bildiği gibi Doğu'ya karşı önyargılı yaklaşım olabilir miydi? Doğu denince akla gelen ilk şey geri kalmışlık, kadınlara ve eğlenceye düşkünlük ve bilime kapalılık. Doğu'nun böyle algılanmasının nedeni Batı'nın Doğu'ya bakış açısıdır, Batı, Doğu'yu nasıl görmek isterse öyle tasvir eder ve şekillendirir. Çok eski dönemlerde Osmanlı hamam ve cariyelerini resimleyip tabloları bir çok ressamın aslında hiç Osmanlı topraklarında bile bulunmadığı bilinir ve konuşulur kulaktan kulağa. Resimledikleri şey sadece kendi zihinlerinde yarattıkları hayal ürünüdür.

Aslında *oryantalist* tabiri, başlangıçta bugünkü anlamından oldukça farklı bir anlama sahipti: 1683'te oryantalist terimiyle kastededilen "Doğu veya Yunan Kilisesinin bir üyesi"

¹⁵ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 12.

¹⁶ Bernard Lewis, "The Question of Orientalism" Newyork Review of Books, 24 Haziran 1982, s. 50.

idi.¹⁷ Aynı çalışmasında A.Ü.Arberry, oryantalist terimin farklı kullanımlarından da söz etmektedir: 1961’de Anthony Wood, Samuel Clark’ı bazı doğu dillerini bilen anlamında “tanınmış bir *orientalisan*” olarak tanıtmaktaydı. Yine Byron, Child Harold’s Pilgrimage’e ilişkin notlarında “Bay Thornton’un sık sık derin oryantalizmi” üzerinde durmaktaydı. Hindistan’da Hint eğitiminin temelinin İngilizce olması gerektiğini savunan İngilizciler ile Hint edebiyatını ve Hintçe eğitimi destekleyen Oryantalistler arasındaki tartışmalar dolayısıyla “oryantalist” terimi belli bir şüpheyle karşılanır olmuştur. Bu anlamda Charles Doughty, “Güneş beni bir Arap yaptı, fakat asla *oryantalizme* saptırmadı. ”demekteydi. İngilizce sözlüklerde oryantalist terimi genellikle “Doğu dilleri ve edebiyatı ile meşgul kimse” şeklinde tanımlanmaktadır.

Gerhard Endress, *orientalist* sözcüğünün İngiltere’de ilk defa 1779’da Edward Pocock üzerine kaleme alınmış bir makalede karşımıza çıktığını belirtmektedir.¹⁸

Edward Said 18. yüzyılın ortalarından beri iki temel öge olduğunu düşünür: İlki, Avrupa’daki Şark’a ilişkin, giderek genişleyen düzenli bilgiydi, hem sömürgelerde kurulan ilişkilerle hem de gelişen etnolojinin, karşılaştırmalı anatominin, filolojinin, tarihin kendi yararına kullandığı, yabancı olana olağandışı olana yönelik yaygın ilgiyle pekişen bir bilgiydi; ayrıca, romancılar, ozanlar, çevirmenler ve yetenekli gezginlerce üretilen koca bir yazın bütünü de bu düzenli bilgiye eklendi. Şark-Avrupa ilişkilerindeki diğer temel özellik, Avrupa’nın her zaman –hükmeden konumunda demesek bile- güçlü konumda olmasıydı.¹⁹

Bu ilişkiyi dile getirmek için bir çok terim kullanıldı: Balfour ve Cromer de teamüle uyup çeşitli terimler kullandılar. Şarklı mantıksızdır, ahlaksızdır, çocuksudur, “farklı” dır; buna karşılık Avrupalı akli başında, erdemli, olgun, “normal” dir. Ama ilişkiyi daha canlı kılmanın yolu, her yerde, Şarklının farklı, ancak eni konu düzenli, kendine ait bir dünyada – kendi ulusal, kültürel, bilgisel sınırları, iç tutarlılık ilkeleri olan bir dünyada- yaşadığını vurgulamaktır.²⁰

Oryantalizmin Doğu’ya bakışı her zaman düşmanca mı olmuştur? Ya da Doğu her zaman çarpıtılmış mıdır? Aslında oryantalist çalışmalara genel olarak bakacak olursak bu sorulara her zaman evet diyemeyiz. Ancak yine de farklı Doğuluların varlığından önyargı ile söz ederek hepsini bir çatı altında topladıklarımızı görebiliriz. Oryantalist çalışmalardaki gelişim

¹⁷ Bkz. A. J. Arberry, *British Orientalists*, Londra: William Collins of London 1943, s. 8; Yücel Bulut,

Oryantalizmin Kısa Tarihi, s. 3

¹⁸ Gerhard Endress, *An Introduction to Islam*, İng. trc. Carole Hillenbrand, Edinburg:Edinburgh University Press, 1988, s. 11; Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 3

¹⁹ Edward Said, *Şarkiyatçılık*, s. 49

²⁰ Agy.

sürecinde Batı'nın Doğu hakkındaki olumlu düşüncelerinde Batı'nın kendi gücüne dayalı olarak Doğu ile ilişkilerini düzenleme amaçlı ve stratejik olduğu kanaatine varırız.

Şarkiyatçılık tümüyle Şark'ın dışında uzağında kalır: Şarkiyatçılığın bir anlam taşıması Şark'tan değil tümüyle Batı'dan kaynaklanır; Şarkiyatçılık taşıdığı anlamı, doğrudan doğruya, Batı'nın – Şark'ı görülür, açık, ilgili söylemde “orada bulunur” kılan- türlü temsil tekniklerine borçludur. Bu temsil biçimleri, etkileri açısından, kurumlara, geleneklere, uzlaşımara, üzerinde uzlaşmış anlama şifresine dayanır, uzak belirsiz bir Şark'a değil.²¹ Said'e göre Şark, Avrupa'nın sadece komşusu değildir; Avrupa'nın en büyük, en zengin, en eski, sömürgelerinin mekanı, uygarlıkları ile dillerinin kaynağı, kültürel rakibi, en derin en sık yinelenen Öteki imgelerinden biridir. Ayrıca Şark, onun karşıt imgesi, düşüncesi, kimliği, deneyimi olarak Avrupa'nın (ya da Batı'nın) tanımlanmasına yardımcı olmuştur. Said'in saydığı bir çok şeyi daha önce de belirttiğimiz gibi Batı da tüm bunları çok iyi bilmesine rağmen sürekli hasıraltı etmiş ve Doğu'yu sürekli aşağılamış, fakat ne var ki sürekli aşağılayıp, önemsemediği Doğu'yla hiç bitmeyecek olan bir savaş içine girmiştir.

Edward Said'e göre Şarkiyatçılık bir söylem olarak incelenmedikçe, Aydınlanma sonrasında Avrupa kültürününün Şark'ı siyasal, sosyolojik, askeri, ideolojik, bilimsel, imgesel olarak çekip çevirebilmesini sağlayan o müthiş sistemli disiplinin anlaşılması olanaksızdır. Yine Said' göre Şark, Şarkiyatçılık yüzünden bağımsız bir düşünme ya da eyleme nesnesi olamadı. Şark'a ilişkin yazan, düşünen hiç kimse bu işleri, Şarkiyatçılığın düşünce ile eyleme dayattığı sınırlamaları hesaba katmaksızın yapamazdı.

Said'i izleyerek Oryantalizmi söylem olarak kavrayıp incelemeye başladığımızda Batı dünyasının kendine özgün siyasi, kültürel ve düşünsel bir yaklaşımı çağlar boyunca beslediği izlenimine kapılırız. Bu bağlamda bir söylem olarak Oryantalizm Batı'nın siyasi, düşünsel ve kültürel çıkarlarına hatta ahlaki değerlerine hizmet etmiştir. Böyle bakıldığında Oryantalizm insan istenciyle kurulmuş bir söylemdir. Bu söyleme göre Doğu ile Batı arasında yapılan her tür ayırım keyfidir. Oryantalizm söylemi Doğu dünyasını durağan ve türdeş (homojen), Doğulu insanları ise her yerde aynı olarak temsil eder. Öte yandan bu söylem Batı'nın perspektifini doğru olarak gösterirken gerçek Doğu'yu betimlediğini iddia eder. Dahası Said'e göre Avrupa'nın diğer kültürlerle üstün olduğu iddiası Oryantalist söylemi mümkün kılar ve Avrupa'nın kültürel hegemonyasını besler. Aslında Doğu Batı ilişkisini ilginç kılan Batı'nın her zaman güçlü ve baskın konumda olmasıdır. Oryantalist söylemin gücü ve dayanıklılığı ise bu egemenlik ilişkisine ve bu ilişkinin uzantısı olan toplumsal ekonomik ve siyasi

²¹ Edward Said, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*, s. 31

kurumlardan kaynaklanmıştır. Batı'nın Doğu hakkında ilgisi böyle bir ilişkiden doğduğu için – ya da Said böyle varsaydığı için- bu bilgi hem Doğu'yu hem de Doğuluyu imgelem düzeyinde yaratmaktadır. Doğu'yu anlatan metinler, yani Said'in incelemek üzere seçtiği metinler, sadece Doğu hakkındaki bilgiyi değil anlattıkları Doğu gerçekliğini de yaratırlar. Dolayısıyla Oryantalizm yalnızca bilgi kuramsal bir çerçeve değil aynı zamanda varlıkbilimsel boyutu da olan bir söylemdir, çünkü Doğu ve Batı özler itibarıyla ayrıştırılmış varlıklar olarak sunulagelmıştır.²²

Said batının doğu hakkındaki her tür bilgisini ve tecrübesini genelde Oryantalizm olarak sunar. Bu bağlamda Oryantalizm devasa bir yazın olduğundan, aynı zamanda devasa bir yanlış anlama ve yanlış temsildir. Çünkü bu kaynaklar doğu üzerine değil, doğunun yansıması üzerine konuşurlar. Said'e göre Oryantalizm üç biçimde ayrıştırılabilir. Oryantalizm öncelikle 18. yüzyılda gelişmiş olan akademik bir disiplindir. Tarih, filoloji, antropoloji, disiplinleriyle pekişmiştir. Oryantalizm disiplini derken, Oryantalist, yani 18. yüzyıl öncesi çalışmalardan zihniyet olarak pek farklı değildir. Sadece kapsamı, yöntemleri ve faaliyet alanı gelişmiştir. Said Oryantalizmin bu tipine “açık Oryantalizm” (*manifest Orientalism*) der. Bu kategorideki Oryantalistler batının diğer kültürlerle üstünlüğünü vurgulamak için bilerek ve isteyerek doğu ile batı arasındaki farkları irdelerler. İkinci olarak, Oryantalizm bir düşünce biçimidir. Doğu ile batı arasında yapılan varlıkbilimsel (ontolojik) ve bilgikuramsal (epistemolojik) ayrımlara dayanır. Bu kategoriye sadece Oryantalist akademisyenler değil, doğu hakkında herhangi bir beyanda bulunmuş olan her türlü ünlü yazar veya düşünür girer: Aeschylus, Victor Hugo, Dante, Marx, Flaubert ve Nerval gibi. Bu farklı isimleri bir araya getiren unsur hepsinin batı ile doğu arasında öze ilişkin bir fark olduğunu varsaymış olmalarıdır. Bu tür Oryantalistlere Said “gizil (latent) Oryantalistler” der. Çünkü bu yazarlar bilmeden ve istemeden, ya da farkında olmadan doğu ile batı arasındaki farkı vurgulamışlardır. Örneğin Dante'nin *İlahi Komedya* adlı eseri doğu ile doğrudan ilgili olmasa da doğuya ilişkin önyargıları ve fantezileri yeniden üretmiştir.²³ Üçüncü olarak Oryantalizm doğuyla bir ilgilenme, içli dışlı olma biçimidir, ki Said buna modern Oryantalizm der. Bu akım 18. yüzyılın geç dönemlerinde başlamıştır. Modern Oryantalizm bir hükmetme, yeniden yapılandırma, doğuyu ve doğuluları çeşitli pratikler ve kuramlarla temsil etme biçimidir. Bu pratiklere örnek olarak doğuyu öğrenme, gözlemleme, yazma, düşünme, öğretme, oraya yerleşme ve kolonize etme çabalarını verir. Bu türden Oryantalizm, Said'e

²² Doğu Batı Düşünce Dergisi, *Oryantalizm-I*, sayı: 20, s. 183-184.

²³ Said, *Orientalism*, s. 206.

göre, iç tutarlılığı olan ve süreklilik arz eden bir söylemdir. Ama yine kaçınılmaz olarak modern Oryantalist söylemin “doğusu” da gerçek doğuyla örtüşmez.

Bu üç Oryantalizm biçimini (açık, gizil ve modern) birbirinden ayırmak oldukça zordur. Üçü de birbirine bağlıdır ve birbiriyle örtüşür. Bu üç kategori verili gerçekliğin hepsini kapsar, hiçbir dönem ve düşünür (doğu hakkında beyanda bulunmuş) dışarıda kalmaz. Dahası, batı imgelemi kendini yeniden üretir, doğrular ve besler. Diğer bir deyişle doğu metinler aracılığıyla algılanır ve tasavvur edilir. Said’e göre gerçek doğu ile metinlerde anlatılan doğu arasındaki herhangi bir örtüşme önemsizdir. Said için önemli olan Oryantalizmin ya da doğu hakkındaki fikirlerin –gerçeklikle örtüşsün ya da örtüşmesin- iç tutarlılığıdır. Çünkü ona göre bu tür fikirlerin gerçek veya somut doğuyla hiçbir ilintisi yoktur. Bu durumda Said batının bilgisinin gerçek, algılanabilir doğu üzerinden değil, metinler arası fikirler yoluyla oluşturulduğunu varsayar. Doğu denen olgu aslında insanların batıda yarattığı bir imgelemdir. Doğunun bir imgelem olmasından dolayı Oryantalizm bir söylem olarak incelenmelidir.²⁴

Oryantalizmi bir söylem olarak algılamamızı sağlayan şey onun öncelikle metinsel bir ilişkiden ibaret olduğudur. Doğuyla ilgili metinler doğuyu yaratır. Sadece metinler değil, doğuyla ilgili resim, müzik, vb. de doğuyu ve doğunun yaşam tarzını ve siyasi yönünü yansıtırlar ya da yansıtmaya çalışırlar. Buradaki doğuyla ilgili gerçeklik söylemseldir bunun sonucunda da doğu, öncelikle metinsel bir varlık olarak algılanır. Oryantalizm sadece doğuyu yanlış anlamakla kalmaz, aynı zamanda batılıların üzerinde düşündüğü, araştırdığı ve yönettiği genel kabul görmüş doğruları da yaratır: “doğu despotizmi”, “doğu karakteri” gibi.²⁵

Asıl sorun da buradan kaynaklan mıyormu? Yanlış anlamak. Batı sürekli kendi doğrularını, kendi zihninde canlandığı fikirleri sürekli kabul görmüş doğrular olarak gösterdi. Yani, doğu aslında batının yarattığı bir imgelemdir. Doğu, batı için her zaman bir tehdit oluşturmuştur, batı bu tehlikeden kurtulmak, ona hükmetmek, onu yönlendirmek için doğuyu hakimiyetine almalıdır. Oryantalizmin temelinde batının doğu üzerinde kurmaya çalıştığı hakimiyet yatar.

Said’e göre Doğu ile Batı ayrımı çağlar boyu yapılagelmiş istence dayalı bir ayırmadır ve bu iktidar/bilgi istenci 18. yüzyılın sonunda tam anlamıyla yerleşmiştir.

Bu noktada karşımıza çıkan sorun Oryantalizmi böyle bir söylem olarak düşündüğümüzde doğuyla metinler aracılığıyla karşılaşmayla siyasi, kültürel ekonomik

²⁴ Doğu Batı, Düşünce Dergisi, “*Oryantalizm ve Ataerklilik Üzerine*”, Oliver Kontny, *Oryantalizm-I*, Sayı:20, s. 183 ve 184.

²⁵ Doğu Batı, Düşünce Dergisi, A.g.e., Oliver Kontny, *Oryantalizm-I*, Sayı:20, s. 185

ilişkiler bağlamında karşılaşmayı birbirinden ayırmanın mümkün olamamasıdır. Bu sorun karşısında Said metinlerin yazdıkları toplumsal ve tarihsel bağlamları oluşturduklarını iddia etmektedir. Yani tarihsel gerçeklik değil de metinlerin kurduğu gerçeklik batılı devlet adamlarının düşünürlerin ve gezginlerin bakış açısını şekillendirmiştir. Oysa özellikle düşünce tarihi çalışanların perspektifinde aksi de geçerli olmak durumundadır. Diğer bir deyişle metinler belli sosyal ve tarihsel bağlamlarda oluşurlar ve anlaşılmalrı, çözümlenmeleri bu bağlamların bilgisiyle mümkündür.²⁶

Oryantalizmin Doğu'yu Batı'nın kullanımına sunmak için yeniden inşa ettiği, Doğu'yu *Doğululaştırdığı* ya da Batı'nın Doğu üzerinde hegemonya kurmasında etkili bir işlev üstlendiği doğrudur. Ancak, oryantalizmin Doğu kültür mirasının korunmasına ve günümüze aktarılmasına katkıda bulunduğu da doğrudur. Hatta Doğu toplumlarının kendi modernleşmelerini gerçekleştirmelerinde sömürgeciliğin ve oryantalizmin olumlu rolüne ilişkin iddialar da mevcuttur. Bugün Doğu'nun pek çok yazılı, arkeolojik ya da sanat eseri Batı ülkelerinin müzelerini süslemektedir. Söz konusu eserler Doğu'da kalmış olsalardı akıbetleri ne olurdu şeklinde, haklılık payı olan sorular sorulabilir. Fakat oryantalizmin Doğulu kültürlerin korunması ve canlandırılması şeklinde bir hedefinin olduğunu söylemek abartılı ve dahası yanlış olur. Bu durum, avcının avladığı geyiğin kafasını salondaki şöminenin önüne sererek sergilemesine benzemektedir. Sergilenen gerçekte geyik ya da kaplan değil; avcının başarısı ve geyik ya da kaplan üzerinde kurduğu hakimiyettir. Avcının avı araçsal kullanımına benzer bir biçimde, burada, Batı dünyası Doğu'yu araçsal olarak kullanmaktadır. Neticede bütün bunlar, oryantalist çalışmaların birbirinden ayıramaz tamamlayıcıları olarak değerlendirebileceğimiz özelliklerdir.²⁷

Yukarıda bahsedilen Batı'nın Doğu üzerinde bir hegemonya kurmasına Doğu neden izin vermiştir? Batı hiçbir zaman Doğu'nun bilinçlenmesini, ilerlemesini istememiş ve buna engel olmak için büyük mücadeleler vermiştir. En eski tarihlerden gelen ve günümüzde de halen devam etmekte olan bir mücadele. Batı'nın her zaman Doğu üzerinde hakimiyet kurmaya çalışması ve onu sindirmesi ne kadar doğruysa ne yazık ki Doğu'nun da korunmaya ve yönlendirilmeye muhtaç olduğu bir o kadar doğrudur.

Doğu yönlendirilmeye alışmıştır tek başına bir şey yapamaz ve çoğu zaman bu yönlendirmeden şikayetçi değildir.

²⁶ Doğu Batı Düşünce Dergisi, Oryantalizm ve Ataerklilik Üzerine, Oliver Kontny, *Oryantalizm-I*, Sayı:20, s. 185 ve 186

²⁷ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 9.

Bugün Hasankeyf, Mardin, Midyat vb. yerleşim yerlerinin öncelikle kendi halkı tarafından ilgi görmediği ve fazlasıyla bakımsız kaldığı buna karşın yabancı basının ve değişik ülkelerden gelen pek çok insanın buralardaki bir taşla bile verdiği önem aşıkardır. Doğu her zaman kendisine sihirli bir elin değmesini bekler kendiliğinden bir şey yapmaz. Oryantalist resimlerde bile figürler hep bu yöndedir, bir rahatlık, bir vurdumduymazlık vardır. Doğu, genellikle kadın olarak tasvir edilir; cahil, korunmaya muhtaç ve güzel. Batı ise Doğu'yu kurtaracak ve himayesi altına alacak bir kahramandır. Bu tema oryantalist ressamın eserlerinde sürekli ön plandadır ve daha önce de belirttiğimiz gibi bu ressamlar da bilim adamları gibi Doğu'yu gezip görmemişlerdir. Yunus'unda dediği gibi: Doğu insanı kendi kültürüne yeterince sahip çıkmadığı için kendi kültürü hakkındaki şeyleri oryantalistler tarafından yazılmış, muhteşem fotoğraflarla bezeli albenili kitaplardan öğrenir. Ve yine Yunus Oryantalizmi tanımlarken; Batı'nın Doğu'yu batılı bir gözle algılaması der. Oryantalistlerin çeşitli ifade biçimleriyle göstermiş oldukları Doğu, Batı'nın görmek istediği Doğu'dur. Baştan aşağı siyahlara bürünmüş ve gözleri bile görünmeyen Doğu kadını her dönem gizemini korumuştur.

Oryantalizmin başka bir yüzü de Doğulu toplumların kültürel özelliklerine ya da sosyal, siyasal, askeri kurumlarına ve geleneklerine ilişkin bir merak saikiyle gerçekleştirilen akademik çalışmalardan öte anlamlara sahiptir. O her şeyden önce Hıristiyan Batı'nın İslam'la gerçekleştirmek istediği polemiğin ürünüdür. Ek olarak, Batı'nın Doğu'ya ilişkin tarihsel ve stratejik tavır alışıyla yakından alakalıdır. En nihayetinde, modern zamanlarda, sömürgecilik faaliyetlerinin işbirlikçisidir; kurumlaşmasını ve gelişmesini arka plandaki bu muazzam projeye borçludur. Edward Said, tartışma yaratıcı çalışmasında, Foucault'nun kullandığı *söylem, arşiv, bilgiye arkeolojik bakış, soykütüğü, iktidar tipleri ve bilgi iktidar ilişkisi* gibi birbiriyle yakından alakalı temel kavram ve yöntemleri oryantalist söyleme uyararak oryantalinin söylemsel bir analizini sunmaya çalışmıştır. Said'in oryantalinin çözümleme denemesi, feminist teori, post-kolonyal teori, sub-altern çalışmalar gibi pek çok farklı kültürel araştırmalar sahasında da bir başlangıç olarak değerlendirilmiştir. Said'in kullandığı yöntemle ilişkin bazı eleştiriler ve eleştiri ile birlikte bu yöntemi bir kısım düzeltmeler ile pekiştirmek iddiası taşıyan çalışmalar da kaleme alınmıştır.²⁸

²⁸ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 9-10.

4. ORYANTALİZM VE İSLAM

Neredeyse bin yıl boyunca, Şark dendiğinde anlaşılan şey Araplar ile İslamdı. Böylece Şark'ın büyük kısmı –Hindistan, Japonya, Çin, Uzakdoğu'nun diğer bölgeleri- dolaysızca elenmiş oldu; gerekçe bu bölgelerin önemli olmaması değil (önemliler elbette), Avrupa'nın Yakındoğu ya da İslam deneyiminden, Uzakdoğu deneyimi işe karıştırılmaksızın söz edilebilmesidir. Ama yine de, Avrupa'nın Doğu merakının genel tarihindeki belli noktalarda, Şark'ın Mısır, Suriye, Arabistan gibi özel bölgeleri, Avrupa'nın –en önemlileri İran ile Hindistan olan- daha uzak bölgelerle kurduğu ilişki incelenmeksizin ele alınamaz; bu noktada anılmaya değer bir konu, onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıl İngilteresi dikkate alındığında, Mısır ile Hindistan arasındaki bağlantıdır. Fransa için de benzer bir durum söz konusu; Fransızların *Zend-Avesta*'nın, ondokuzuncu yüzyılın ilk on yılında Paris'in seçkin bir Sankritçe incelemeleri merkezi olması, Napolyon'un Şark'a yönelik ilgisinin, Hindistan'daki İngiliz etkinliğine ilişkin düşüncelerine bağlı olması gibi örnekleri olan Uzakdoğu merakı, Fransızların Yakındoğu'ya, İslam'a, Araplara ilgisini de doğrudan etkilemiştir.²⁹

Avrupa, İslam konusunda yani Müslümanların nelere inandıklarına, yaşayış tarzlarına ve tarihte neler yapmış olduklarına sürekli ilgi duymuş ve bu konuyla daha çok ilgilenmiştir. Yukarıda da bahsedildiği gibi Şark kelimesi Müslümanları ve Arapları çağırıyordu. İlk ortaya çıktığı zamandan bu yana İslam dini Hıristiyan Avrupa için bir sorun oldu. Müslüman ordular fethettikleri yerleri sadece fethetmekle kalmadılar aynı zamanda İslamlaştırdılar. Hıristiyan Avrupa Müslümanların gücünün tehlikesinin farkındaydı ve iki tarafta birbirlerine bir meydan okuyuş içindeydiler. Buna karşılık Hıristiyan Avrupa İslamiyetin İnsanlık tarihinde de azımsanamayacak bir önemi olduğunun farkındaydılar. Kanımca Hıristiyan Avrupa Müslüman Şark ile uğraştığı kadar Şark'ın diğer yarısıyla uğraşmadı. Şark'ın bu geri kalan öteki yanı Müslüman Şark kadar onu cezp etmedi ve ürkütmedi.

19. yüzyılın başlarında, İslamiyet konusunda düşünen Avrupalılar bununla ilgili iki tür tutum takınabilirlerdi (kuşkusuz, her birinin içindeki pek çok çeşitlemeyle birlikte). İslamiyet'i kimi Hıristiyan doğrularını kendi amaçları için kullanan bir Hıristiyanlık düşmanı ve rakibi olarak ya da insan us ve duygusunun, Tanrı'nın doğası ve evreni bilme ve tanımlama girişimleri içinde şekillenmiş formlarından biri olarak görebilirlerdi. Bu tutumlardan her ikisi için de ortak olan şey, Muhammed'in ve onun taraftarlarının dünya tarihinde önemli bir rol oynamış oldukları olgusunun kabullenilmesiydi. Üstelik, bu sefer, Avrupa ile

²⁹ Edward Said, *Şarkiyatçılık*, s. 26.

(Hıristiyanlık'tan farklı dinlerin egemen olduğu) Asya ve Afrika halkları arasındaki ilişkilerin değişmesi nedeniyle, İslamiyet'e karşı, dünyanın başka dinlerine karşı olduğu gibi bir tutum takınmak da daha zorlaşmıştı. Yeni yapım yöntemlerinin bulunması ve benimsenmesiyle ticaret genişliyor ve yeni iletişim araçları geliyordu: buharlı gemiler, demiryolu ve telgraf. Avrupa'nın genişlemesi dış dünyaya ilişkin yeni bilgiler getirdi ve ayrıca, yeni sorumluluklar yarattı: İngiliz, Fransız ve Hollanda yönetimi Akdeniz ve Hint Okyanusu çevresindeki ülkelerdeki limanlara ve onların hinterlandlarına uzandı; Rus yönetimi de Güney'de, Karadeniz'e doğru ve Doğu'da, Asya'da genişlemekteydi.

Bu nedenle, bu yüzyılda, İslamiyet konusunda bir düşünce canlanması söz konusuydu. Değişik Avrupa uluslarının deneyimlerine göre, bu bir ölçüde farklılaşan birçok biçim aldı. Britanya'da ve imparatorluktaki İngiliz halkı arasında, Hıristiyanlık ile İslamiyet arasındaki karşıtlık fikrine, yeni bir dinsel Evangelikalizm tını altyapı sağlıyordu (selametin ancak günah bilincinde ve İsa'nın İncili'nin kabullenilmesinde yattığı; kendisinin selamete ereceğini bilen bir kimsenin, başkalarını da bu gerçekle karşı karşıya getirme görevi taşıdığı düşüncesi).³⁰

Genelde Evangelik tını tanıtmış olan misyonerler İslamiyet'e karşı düşmanca bir tutum içindeydi ve Müslümanları dinlerinden döndürmeye çalışmayı görev kabul ediyorlardı.

Yeni Evangelik tını dolu olanlar yalnızca misyonerler değildi. Hindistan'daki İngiliz görevlilerden birçoğu da buna bulaşmış durumdaydı. Bunlardan biri olan William Muir (1819-1905) Agra'daki tartışmada hazır bulunmuştu. Birkaç yıl önce de, Evangeliklerin karakteristiği olan topyekün İslam karşıtlığı seğileyen, "Muhammed Tartışması" başlıklı bir makale yazmıştı. İslamiyet, diyordu:

*Hıristiyanlığın biricik aşikar ve korkutucu antagonistidir... Etkin ve güçlü bir düşman... Yalnızca, göksel kökeni teslim ettiği ve Hıristiyanlığın silahlarından birçoğunu ödünç almış olduğu içindir ki, Muhammedcilik böylesine tehlikeli bir düşmandır.*³¹

Geç 18. yüzyılın büyük siyasal devrimi (Fransız Devrimi), dinlerin politikacılar ya da papazların çıkarları uğruna ayakta tutulduğu suçlamasını doğurmuş bulunuyordu ve bu suçlama, başka dinlere olduğu ölçüde, hatta daha fazlasıyla, Hıristiyanlığa karşı da yöneltilmişti. Bu nedenle, dinin gerçekte ne olduğunu sormak artık zorunluydu.³²

Önde gelen ilahiyatçılardan F. D. Maurice İslamiyetin başarısı konusunda yanlış ya da yetersiz olan beş açıklamayı ele alır. İslamiyet yalnız silahların gücüyle açıklanamaz. Bu güç,

³⁰ Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, Babil Yayınları , s. 29-30.

³¹ Age, s. 31-32

³² F. Maurice, *The Life of Frederick Denison Maurice*, Londra, 1884, I, 3 (Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam* kitabından naklen)

Müslümanların inancının gücü ve doğasından değilse, nereden geliyordu? İnsani saflığın sonucu da değildi; çünkü bu, İslamiyetin neden ayakta kalmış ve neden böylesine güçlü biçimde filizlenmiş olduğunu açıklayamazdı. İslamiyet'in tüm içeriğinin Eski ve Yeni Ahitler'den alındığı da söylenemezdi. Muhammed bunlar tarafından en azından esinlendirilmiş olmalıdır, bunlar “onun iyeliğine alınmış olmalıdır”. Muhammed'in kişiliği, onun iman ve yüceltim gücü de kendi başına tek neden olmadı; bu kişiliğin insanlık üzerinde neden böylesine büyük ve kalıcı bir etki yapmış olduğu gösterilmelidir ve bunu açıklamak daha zordur; çünkü onun vaaz ettiği din insani varlıkların tüm tapınısını mahkum eden bir dindir.³³

İslamiyet gerçekten de, tüm insani duyguları dile getiren, her şeye gücü yeten ve en önemlisi o gözle görülemeyen büyük gücün varlığını, insanlığın dünyaya geliş sebebini gözler önüne serdi. İnsanların yarattığı şeylere değil, insanlığı yaratan şeye inanmayı emrediyordu. Muhammed ise her zaman Evangelizm'in üstüne çıkıyor. O, insanı Allah saymıyor ve kendini de Allah ile bir tutmuyordu. O Allah'ın tek mutlak güç olduğunu ve O'ndan başka ilah olmadığını söylüyordu.

“Allah'tan başka ilah yoktur ve Muhammed onun peygamberidir” İslam'ı anlamak ve tanımlamak bu kadar basitti. Hıristiyanlığın karmaşık inanç sistemine karşın burada hiçbir sır ve muamma yoktu. Bu kadar sadeliğe ve anlaşılabilirliğe rağmen Hıristiyanlık olaylar üzerinde sürekli derin bir çalışma içindeydi. Oysa İslam şuuru bir tarih olayı üzerinde değil, bir tarih ötesi olayı üzerinde odaklanır. Üstelik İslam, haça tapmaktan çok daha yüksekte duruyordu. İslam iyiliği, hoşgörüyü, yardımlaşmayı ve tevazuyu emrediyordu. Muhammed'in sevgiye ait sözleri, ahlak, adalet, doğruluk ve daha birçok insani değerlerin insanları etkilememesi imkansızdı. İslam, insanları bu doğruların bilgisine geri dönmeye çağırarak yararlı bir amaca hizmet ediyordu.

Yine Maurice'e göre Muhammed'in Tanrı'dan bir çağrı almış olduğu söylenebilirdi. Onun tanıklığı kiliseyi kurtarıyordu:

Ortaçağlar...benim daha fazla düşünmeye başlayışma dek, sanmış olduğumdan çok daha fazla (Muhammed'e) dönüktür. Eğer mutlak bir Tanrı'ya ilişkin bu sağlam iddia olmamış olsaydı, İsa'ya inanan da olmayacaktı.³⁴

İslam'ın tüm dünyadaki hızlı yayılışı hem Doğu'da hem de Batı'da gerek kültürel ve gerekse siyasal alanda çok büyük değişimler meydana getirdi. Birçok kişi için İslamiyet, Kur'an, Muhammed ve Müslümanların fetihleri anlamına geliyordu. İslam fetihleri özellikle

³³ Albert Hourani, Batı Düşüncesinde İslam, s. 35.

³⁴ Maurice, *Life*, s. 239. (Albert Hourani, Batı Düşüncesinde İslam kitabından naklen)

kapsamı ve kalıcılığıyla diğer fetihlerden çok farklıydı; sadece yıkıp geçmiyor fethedilen ülkelerde ticari, ekonomik ve kültürel bir çevre kuruyordu. Bununla beraber daha önce de bahsettiğimiz gibi göstermiş olduğu hoşgörüsünün getirdiği huzurla halkın bağlılığını kazanıyordu.

İslamiyet'in ortaya çıkışı ve yayılışı ile birlikte, Avrupa ile Asya'nın sınırı ve iki uygarlık arasındaki ilişkiler de önemli bir değişime uğrayacaktır.³⁵ İslam'ın ortaya çıkışı ve yaygınlaşması sonrasında Doğu-Batı ilişkileri, iki düşman din arasındaki çatışma biçimine bürünmüştür. Hıristiyanlık bu dönemde –Haçlı Seferleri örneğinde de görüleceği gibi- Avrupa'nın girişimlerinin meşruiyetini sağlamak görevini üstlenmiştir.

Avrupa devletlerinin İslam güçlerine karşı koyabilmek, Akdeniz ticaretinde kaybettikleri ticaret imkanlarına tekrar kavuşabilmek gibi problemlerine çözüm bulabilmek için güçlerini birleştirmeleri gerekmektedir. Avrupa'nın problemlerinin çözümü için geliştirilen birlikte hareket etme siyasetinin ideolojik çatısını Hıristiyanlık oluşturdu. Hıristiyanlık zamanla Avrupa ile özdeşleşen bir anlayış hakine geldi. Haçlı seferleri işte bu siyasetin ve girişimlerin bir sonucu olarak gerçekleştirilmiştir.³⁶

Haçlı Seferleri Batı'nın Doğu ülkelerinde ilk koloni kurma çabasıdır. Haçlı seferleri ile Avrupa, ilk kez kendi sınırı olmayan bölgelerde, Asya içlerinde koloniler kurma başarısını göstermiştir. Haçlı Seferlerinin diğer ve en önemli bir sonucu da, seferlerin düzenlenme amacına uygun olarak, Doğu Akdeniz ticaretinin Avrupalılara yeniden açılmış olmasıdır. Böylelikle Avrupa ülkeleri Doğu'nun zenginliklerinden yararlanma imkanı bulmuşlardır. Ayrıca Haçlı Seferleri ile İslam dünyasına gelen Avrupalılar, çok zengin ticaret mallarıyla karşılaştılar. Ticaretin yenilenmiş bir görevi vardı artık Avrupalılar için: Batı'ya, yüzlerce yıldır yoksun kaldığı, daha doğrusu, yoksun bırakıldığı Doğu'nun hazinelerinin kapısını açmak. Zanaatkarların uzun zamandır yüzünü görmedikleri hammaddeler; Hindistan'dan gelen ipek, pamuk, İran'dan gelen çivit Avrupa pazarlarına akmaya başlamıştı ve Batılılar daha öne hiç görmedikleri yiyeceklerle tanışmışlardı.

Şeker, pirinç, kavun, arpacık soğanı, patluca bunlardandı, şimdi sofralarına portakal, limon, hurma ve incir de konuyordu. Bunlara gittikçe daha çok yaygınlık kazanan konfor ve lüks maddelerini de ekleyebiliriz: Moher kumaşlar, damaskolar, halılar, fildişleri, günlükler, cam, ayna, inci ve değerli

³⁵ Yücel Bulut, Oryantalizmin Kısa Tarihi, s. 28

³⁶ Age, s. 32.

*taşlar. Haçlı Seferleri daha önceleri varlığı bile pek az bilinen şeylere karşı alışkanlık ve tüketim istekleri yarattı.*³⁷

Batı yeni yeni keşfetmeye başladığı Doğu'nun tıpta, edebiyatta ve bilimde gösterdiği ilerlemeler karşısında büyülenmiştir ki bugün bile hala tıp alanında önemli bir çok bilginin İbn-i Sina'dan alındığı bilinmektedir. Ayrıca Batı Doğu'dan aldığı pek çok yazılı kaynağı da kendi dillerine çevirmişler ve kendilerinin karanlık çağ yaşadıkları bu dönemde İslam dünyasının gerçekleştirmiş olduğu gelişmeler karşısında oldukça etkilenmişlerdir. İslam aynı zamanda insanlara kendilerini başkalarına göre tanımlayacakları bir kimlik sağladı, Müslümanların göstermiş olduğu bu gelişmeler onların sadece Kıyamet'i ve Cenneti düşünmediğini gösterdi.

Batı'nın Doğu hakkındaki bilgilerini zenginleştiren ve yenileyen bir başka önemli kaynaktan, Marco polo'nun seyahatnamesinden bahsetmek gereklidir. Marco Polo'nun kitabı, her ne kadar ilk başlarda hiç kimse tarafından ciddiye alınmamış ve çok fazla abarttığı düşünüldüğü için Marco Polo'ya "Milyoner" lakabı takılmışsa da, sonraki dönemlerde Batı dünyası için vazgeçilmez kaynaklardan biri olmuştur. Eserin çok sayıda tercümesinin ve baskısının olması, okuyucunun esere duyduğu ilginin bir göstergesidir. Marco Polo, ölüm döşeğinde iken bile yalanla itham edilmiş, hikayelerinden vazgeçmesi için ikna edilmeye çalışılmıştır. Marco Polo, cevaben, gördüklerinin yarısını bile anlatmadığını söylemiştir.³⁸

*Marco Polo'nun eseri Orta Çağ gezginlerinin ve coğrafyacılarının eserleri arasında çok özel bir yere sahiptir. Kara yoluyla Çin'e yolculuk yapması, deniz yoluyla dönmesi, babası ile amcasından kuzey yolları hakkında yüksek bir mevkiye sahip olması... İşte bütün bunlar, Marco Polo'ya, Doğu Asya hakkında olduğu kadar Güney ve Batı Asya hakkında da birçok yeni bilgi sunma imkanı sağlamıştır. Çin'de, İran yolları hakkında elde ettiği bilgiler, Kuzey Buz Denizi'ne, doğuda Japonya'ya, (...) güneyde de Madagaskar'a kadar uzanmaktaydı. Hiç ikamet etmediği ve sadece yolunun üzerinde bulunan İran hakkında elde ettiği bilgiler, önceki yazarlarınkinden çok daha kapsamlıydı. Marco Polo, İran yaylasının ortasında bulunan büyük çölden bahseden ilk kişidir.*³⁹

³⁷ René Sédillot, a. g. e. , s. 177. (Yücel Bulut, Oryantalizmin Kısa Tarihi'nden naklen)

³⁸ Eserin İtalyanaca nüshasının ismi "Il Millione" dir. Bkz. V. V. Barthold, *Asyanın Keşfi: Rusyada ve Avrupada Şarkiyatçılığın Tarihi*, Trc: Ayşe Meral ve Kaya Bayraktar (Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*'nden naklen).

³⁹ W. V. Barthold, s. 152-153

Marco Polo'nun eseri, tüccarlar ve devlet adamları için gerekli olan bu doğru bilgilerin ötesinde, ayrıca, Uzak Doğu'nun göz kamaştırıcı zenginliklerine, bölgenin ticari ilişkilerine ve ticaretin yönüne, karşılaştığı Doğulu halkların gelenek ve göreneklerine ilişkin olarak da ilginç bilgiler veriyordu. En önemlisi de Avrupa ile Uzak Doğu arasında yer alan halkların Batılılara karşı dostça davranışlarından bahsetmekteydi. Yani, arada savaşmak zorunda kalacakları Yakın Doğu'nun savaşı Müslüman toplumları yoktu. Bu da, zahmetsizce el koyacakları bir zenginlik konusunda Batılılara yapılan bir davet anlamına geliyordu. Elbette bütün bu anlatılanlar, Batılı insanın iştahını kabartacaktır. Anlattığı ülkelerin iklimi, nüfusu, dini, ulaşım imkanları vb. gibi özelliklerden ayrıntılarıyla bahsetmiş olması da Polo'nun eserinin "rehber" niteliğini, başka bir deyişle bu zenginliklere hangi yolları takip ederek ulaşabileceklerini de göstermekteydi.⁴⁰

Peki İslam dünyasının yetiştirmiş olduğu yine dünyaca ünlü onca alim ve bilgin varken neden İslam ve bilim kelimeleri yan yana gelemiyordu? Renan'ında belirttiği gibi İslam, bilimin büyümesini engellemiş midir? Bugün bile hala bu önyargı vardır; İslam dini yasaklarla doludur, bilime, teknolojiye kapalıdır ve ilerlemekten yana değildir. Aslında bu ve bunun gibi pek çok gerçek olmayan sadece İslam dinini ve dolayısıyla Doğu'da çok büyük bir yere sahip olan Müslümanları karalamak adına ortaya atılmış bu şeyleri çürütecek yine İslam dininden çokca örnek vardır. İslam dini her zaman bilime açıktır ve İslam dininde bilime aykırı hiçbirşey olmadığı gibi bilimin açıklamaya gücü yetmediği çokca şey vardır. Ayrıca Kur'an'ın ilk ayetinin "İkra" (Oku) ile başlaması birçok şeyi açıklamaya yeter.

İslam araştırmalarında dönüm noktası olan en önemli şey Kur'an'ın tercümesidir. Batı dünyası ilk defa ciddi bir İslam araştırması için çok önemli bir malzemeye sahip oluyordu. İslam her şeyden önce Kur'an ifadesi ile kendini göstermektedir. Batı'da çok yaygın bir kanı, Kur'an-ı Kerim'de ne tasavvufi (mistik), ne de felsefi bir şeyin bulunduğu ve feylosoflarla ariflerin (mystiques) Kur'an'a hiçbir şey borçlu olmadıkları yolundadır. Burada Batılıların Kur'an'da bulup bulamadıklarının tartışması konu edilmeyecektir, burada önemli olan Müslümanların fiiliyatta Kur'an-ı Kerim'den bulup aldıklarının bilinmesidir. Bu açıdan ilk belirtilmesi gereken husus İslam'da kilise olgusunun yokluğudur. İlahi inayet ve lütuf vasıtalarını ellerinde tutan bir ruhban sınıfı İslam'da olmadığı gibi, dini nasslar hususunda yetkili makam, bir ruhani yetki, nassları belirleyen bir ruhani yetkili heyet (concile) yoktur. Hıristiyanlıkta ise II. yüzyıldan itibaren Montanist* hareketin baskısı ile peygamberane ilhamın yerini kilisenin dogmalar alanındaki üstün resmi gücü almış ve genel olarak kilisenin

⁴⁰ Ayşen Şatıroğlu, *Marco Polo'nun Doğu İle İlgili Gözlemleri*, İ. Ü. E. F. Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı:5, s. 127-141

bu alandaki etkisi manevi yorumlar yapabilme hürriyetinin yerine geçmiştir. Diğer yandan Hıristiyanlık bilincinin doğuşu ve yayılışı özde tarihi bilincin uyanış ve artışı gösterir. Hıristiyan düşüncesi Hıristiyanlık tarihinin başladığı miladi I. yılda vukubulan olay üzerinde odaklanır. İlahi bedenlenme (incarnation) –Paulus tarafından maalesef tahrif edilmiş durumda bulunan bugünkü Hıristiyanlık, Hazreti İsa'nın (A. S.) öğretilerinden ayrılarak Ruh-ul Kudüs'ü ve Hazreti İsa'yı da uluhiyyete dahil saydığından, Hazreti İsa'nın doğuşu, “teslis” inancına göre, -haşa- ilahi bedenlenme, Tanrı'nın insan suretinde tecassümü demek oluyor- Tanrı'nın tarihe girişini göstermektedir.⁴¹

Sonuç olarak dini şuur (bilinç) giderek artan bir dikkat ile tarihi anlamı konu edinecek ve tarihi anlam lafzı (söylemsel anlam, Kutsal Kitap'ın gerçek anlamı ile özdeşleştirilecektir.

İslam'ın dini şuru bir tarih olayı üzerinde değil, bir tarih ötesi (méta-historie) olayı üzerinde odaklanır. (Bu “méta-histoire” terimi ile ifade edilmek istenen tarih sonrası, “post-historique” demek değildir. Trans-historique'dir, tarih aşırı, tarih ötesidir.) Bu köken olayı, deneylere dayanan ve görgül (empirique) tarihimizden önceki bu olay, yeryüzü aleminden önce varolan insan ruhlarına şu ilahi sorunun yöneltilişidir: “Ben Rabb'iniz değil miyim”? (Kur'an-ı Kerim, 7/171). Bu soruyu cevaplandırıcı olumlu ve heyecanlı haykırış ebedi bir sadakat anlaşmasının bağlanmasına yol açtı. Dönemden döneme gelen bütün peygamber insanlığa bu sadakat sözünü hatırlattılar. Bu peygamberlerin birbirlerine halef olarak gelişleri peygamberlik silsilesini, halkasını meydana getirir. Peygamberlerin açıkladığı ve belirttiği şeylerden de kural koyan dinlerin lafzi, dış anlamı oluşur: İlahi kanun, şariat. İmdi sorun şuradadır: Bu dış ve söylemsel (lafzi) anlam ötesinde de bir şey var mıdır? Yoksa feylosofların yapacak bir şey bulamayacakları bu alan dışında aranacak bir şey olmadığı için, burada mı kalınmalıdır? Veya gerçek anlamı, manevi anlamı kavramak sözkonusu olabilir mi?⁴²

Kilisenin İslam'la ilgili her şeyi mahkum etme ve İslam'la ilişki kurulmasını engelemeye dönük çabalarına rağmen, İslam uygarlığının birikiminden, İslam dünyasının zenginliklerinden yararlanmak, onların bigisine vakıf olmak arzusunda olan bir üst sınıfın varlığından söz edilebilir. Birçok kilise mensubunda yer aldığı bu grubun İslam'a ilişkin değerlendirmeleri, Kilise'nin sunduğu ve dolayısıyla da halkın zihniyetini belirleyen İslam imajından farklılıklar arz etmektedir. Onlara göre ezeli düşman İslam'ı, kendi dilinde tanımak için çalışmalar gerçekleştirilmelidir. Elbette bu tür çalışmaların çok yaygın olduğunu ya da bu

⁴¹ Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi; Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne*, Cilt 1, çevr: Hüseyin Hatemi, s. 25-26.

⁴² Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi; Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne*, I, 28-29

düşüncelerin genel bir kabul gördüğünü söylemek mümkün değil. Ancak meydana gelen gelişmeler, yavaş yavaş bu türden bir çalışma arzusunun önünü açmıştır. Bu çerçevede Kur'an'ın tercüme edilmesi, siyer kitaplarının ve Arapçaya ilişkin sözlüklerin ve gramer kitaplarının yazımı gibi çabalarla karşılaşmaktadır.⁴³

Kur'an'ın tercümesi İslam araştırmalarında bir dönüm noktası olmuştur. Batı ilk defa ciddi bir İslam ve Doğu araştırması için çok önemli bir malzemeye sahip oluyordu. Kur'an'ın bir gizemi vardır. Bu araştırma Batı için büyük tehlikedir Batı dünyası zaten karanlık çağı yaşamaktadır İslam dünyasının ve dolayısıyla Doğu'nun zenginliklerinin ve gizeminin ortaya çıkmasına hazır değildir. Batı dünyası için İslam, sapkınlıkların en büyüğüdür.

Tanrı'nın kendi istediklerini bir kitap içinde belirtmiş olmasından dolayı kitabın ne şekilde yorumlanacağı büyük önem taşımaktadır. Kur'an'ın zayıflığı ortaya çıkarılmalı ve Müslümanlar dinlerinden döndürülmeye çalışılmalıydı. Fakat ne var ki Ortaçağ'ı yaşayan Batı dünyası İslam zenginliklerinin karşısında özgüvenini kaybetmişti

Bu dönem Batı'nın durumunu Paul Alvarus şöyle ifade etmiştir:

*Hıristiyanlar Arap romansları ve şiirlerini okumayı seviyorlar; onları çürütmek için değil düzgün ve fasih bir Arapçaya sahip olmak için Arap ilahiyatçılarını ve filozoflarını öğreniyorlar. Kitab-ı Mukaddes'in Latince yorumlarını okuyan ya da İncil'i, rasulleri, havarileri inceleyen halk nerede? Heyhat! Bütün yetenekli Hıristiyan gençler büyük bir coşkuyla Arap kitaplarını okuyup, talim ediyorlar; Hıristiyan edebiyatını dikkate değer bulmayarak küçümsüyorlar. Kendi dillerini unuttu bunlar. Bir dostuna Latince mektup yazabilen her bir kişiye karşı, kendilerini fasih ve belîğ bir şekilde Arapça ifade edebilen ve bu dilde Araplardan daha iyi şiirler yazabilen bin kişi mevcut.*⁴⁴

Hıristiyanlar hızla Müslüman olmaktadır ve Hıristiyanlığın Doğu'daki durumu hayal kırıklığıdır. Tüm bunların karşısında Batı dünyası kendi içine kapanmış ve dışarıdan gelebilecek her türlü etkiye kapalı kalarak varlığını devam ettirmeye çalışmıştır. Bu dönemde, bilindiği gibi, Batı dünyasının varlığını sağlayan en önemli güç Kilise'dir ve o dönemde Müslümanlar ve Doğu hakkındaki olumsuz söylentilerin arkasında Kilise vardır.

İslam'ın kaynakları fethettikleri ülkelerle beraber artan siyasi ve ticari gelişmeler ve İslam'ın araştırılarak İslam felsefesine artan itibar, İslam dünyasına bakış açısını değiştirmiştir. Doğu'yu anlamak ve özüne inmek için Doğu'ya başvurmak gerekirdi.

⁴³ Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*, s. 41

⁴⁴ R. W. Southern, *Western Views...*, s. 21. (Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi*'nden naklen)

Batı, İslamiyet'e sürekli bir korku ve şaşkınlıkla yaklaşıyordu. Tıpkı Müslümanlar gibi Hıristiyanlar da Tanrı olarak kabul edilebilecek bir Tanrı'ya inanıyorlardı fakat Muhammed'in peygamberliğini kolayca kabullenemiyorlardı. Eğer Muhammed'i kabul ederlerse Kur'an Tanrı'nın kelamı kabul edilecek ve Hıristiyanlar kutsal kitapta söylenenler çarpıtılmış olarak görünecekti.

Müslümanlar açısından her şey kesin ve açıktır. Müslümanların tarihsel bilincinin merkezinde, Hz. Muhammed'in görevi, savaşımı ve sonundaki zaferi, Müslüman dünyasının oluşması, inananların ve Hz. Muhammed'den sonrakilere aktarılan anıları yer almaktadır.⁴⁵

Hız. Muhammed'in hayatı ile ondan önceki peygamberlerin, Musa ve İsa'nın hayatları arasında önemli bir fark oluşmuştur. Hız. Musa'nın vaat edilmiş topraklarına girme izni yoktu, halkı ilerlerken o ölmüştü. Hız. İsa çarmıha gerilmişti ve Romalı imparator Konstantin, Hıristiyanlığı benimseyip inananlarına güç verene kadar Hıristiyanlık bir azınlık dini olarak kalmıştı. Hız. Muhammed ise vaat edilen topraklarını ele geçirmiş, yaşarken güç ve zafer elde etmiş, peygamberlik otoritesinin yanında siyasi otorite de kullanmıştır. Allah'ın peygamberi olarak getirdiği dini vahiy vardı ve bunu öğretiyordu. Bununla birlikte Müslüman ümmetinin lideri olarak yasalar yapıyor, diplomasiyi yönetiyor, vergi alıyor, adalet dağıtıyor, savaş ve barış kararı veriyordu. Başlangıçta bir topluluk olan ümmet, artık bir devlet olmuştu, bir süre sonra da imparatorluk olacaktı.

Böylece manevi görev tamamlanmıştı ama Kutsal Yasayı devam ettirme ve tüm dünyaya yayma amacını taşıyan dini görev hala son bulmamıştı. Bu amacın tam olarak gerçekleştirilebilmesi, bir devlet içinde siyasi ve askeri güç kullanılarak yani egemenlik ile mümkün olacaktı.

Hız. Muhammed hiçbir zaman ölümlü bir insandan farklı olduğunu iddia etmemişti, O Allah'ın Peygamberi ve Allah'ın kullarının lideriydi ama bir insandı ve ölümlüydü. Bununla ilgili olarak Kur'an da şunları söyler: "Muhammed yalnızca bir peygamberdir. O da kendinden önceki peygamberler gibi ölümlüdür."⁴⁶

İslam halifeliğinin ilk dönemleri hakkındaki bilgiler Peygamber hakkındakilerin de olduğu gibi yalnızca İslam kaynaklarından edinilmiştir. Öteki ülkelerin tarihçileri, yeni devlet ve dinin ortaya çıkması ve ilerlemesi ile ilgili ilk bilgileri epeyce sonra vermişlerdir. Müslümanlar arasında bilgiler nesiller boyunca sözle iletilmiş, çok daha sonra yazıya geçirilmiştir. Bilgiler bozularak ve değiştirilerek aktarılmıştır. Bunun doğal nedeni insan hafızasından kaynaklanan hatalar olmuştur (aslında bu sorun okuryazar olmayan bir toplum

⁴⁵ Bernard Lewis, *Ortadoğu; İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadas Yayınları, s. 57.

⁴⁶ Age, s. 60

için bugün olduğundan daha az önemli olurdu), ancak başka bir önemli neden de ilk Müslümanlar arasındaki birçok bireysel, ailevi ve mezhep kavgalarıdır.

II. BÖLÜM

1. ORYANTALİSTLER VE DİL ÇALIŞMALARI

Şark'a ilişkin en ünlü iki Alman yapıtının, Goethe'nin *Westöslicher Diwan'ı* (Batı-Doğu Divanı) ile Friedrich Schlegel'in *Über die Sprache und Weisheit der Indier*'inin (Hintlilerin Dili ve Bigeliği Üzerine), sırasıyla bir Ren yolculuğu ile Paris kitaplıklarında geçirilen saatlerde üretilmiş olmasının bir anlamı vardır. Almanların Şark araştırmalarında yapılan, İngiliz ve Fransız imparatorlukları zamanında Şark'tan neredeyse bölge bölge devşirilen metinleri, söylenleri, fikirleri, dilleri incelemekte kullanılan teknikleri geliştirip yetkinleştirmektir.⁴⁷

Uzunca bir zamandır, belli dillerin birbirleriyle ilişkileri içinde dillerin araştırılması, gelişti. Uzunca bir zamandır, belli dillerin birbirleriyle benzeşmeleri apaçık ortadaydı; Bu diller ya Latince'den yada İbranice, Süryanice ve Arapça'dan türemişlerdi. Ne var ki, 18. yüzyılın sonuna doğru, yeni bir kuram ileri sürüldü. Şark'a ilişkin konularda seçkin bir İngiliz öğrenci ve sonra da, Kalküta'da East India Company yönetiminde bir hakem olarak bulunan Sir William Jones 1786'da Sanskritçe, kimi Avrupa dilleri ve belki eski acemce arasında vokabüler ve yapısal benzeşlikler olduğuna işaret etti. "Hint-Avrupa" yada "Aryan" adıyla nitelendirilmeye başlanan diller arasındaki ilişkiler araştırıldığında, yalnızca bunların benzeş oldukları değil, aynı zamanda bir dil yada dil formunun temelinde var olan ilkelerin, diğerinde de gelişebildiği ve birçok benzeş dildin ortak bir kökene sahip olabildiği açıklık kazandı. Bu kuram, yalnızca Hint-Avrupa dillerine değil, başkalarına da uygulanabilir; İbranice, Süryanice, Arapça ve başkaları Semitik diller ailesinin kurucuları olarak kabul edilebilirdi.

Böylelikle şimdi, en azından İngilizce konuşulan ülkelerde linguistik içinde soğurulmuş olan karşılaştırmalı filoloji bilimi, 19. yüzyılın doğurgan bilimlerinden biri de gelişmiş oluyordu. En azından Almanca ve Fransızca'da, filoloji terimi yalnızca dillerin değil, ama bunlarla yazılmış olan şeylerin de araştırılmasına gönderme yapmaktaydı. Herder, insanlığın, her birinin kendini ve evreni özgül bir dil aracılığıyla gören uluslara bölmüş olduğunu vurgulamıştır. Bu düşünce Wilhelm von Humboldt (1767-1837) ve başkaları tarafından benimsenmiş ve romantizm çağında, bir klişe-düşünce durumuna gelmiştir.⁴⁸

Karşılaştırmalı filoloji araştırmasının önemli bir filizide F. Max Müller (1823-1900) ve başkaları tarafından geliştirilen karşılaştırmalı mitoloji bilimi ya da sözüm ona bilimi oldu.

⁴⁷ Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, Babil Yayınları, İstanbul 2001, s. 29.

⁴⁸ Age, s. 46.

Bunun temeli, bir halkın en eski yazınsal ürünlerinin ancak sıkı bir linguistik çözümlemeyle onun esas mantalitesi ve iç tarihi araştırılırsa ortaya çıkacağı düşüncesindeydi.

Renan'ın otobiyografisi olan *Souvenirs denface et de jennesse* onun kişiliğinin damgasını taşır. Paris'deki St. Sulpice seminerinde, devralmış olduğu Katolik inancını nasıl yitirdiğini; ama kendisinin doğruyu arayışındaki temel ciddiliği nasıl koruduğunu gösterir. Bu arayışı yapması için gerekli yöntemin filoloji yöntemi olduğuna inanmaktaydı. Filoloji dini'nden, tarihsel bağlamları içerisinde metinlerin titiz biçimde incelenmesinin, bir halkın ve insanlığın asıl doğasını ortaya koyabileceği inancından bile söz ediyordu: Filoloji ve felsefenin, bilginliğin ve düşüncenin birliği, zamanımızdaki entelektüel etkinliğin doğası olmalıydı.

Renan'ın inanişına göre bir dilin doğası, onunla dile getirilebilen kültürü ortaya koyar ve bu nedenle, halklar değişik düzeylerde kültürler üretebilir. Bir haşklar, diller ve kültürler hiyerarşisi vardır. Kolektif bir belleğe, yani kültüre sahip olmayan halklar en alt düzeydedir. Bunların da üstünde, belli bir yüksekliğe çıkabilen ama daha öteye gidemeyen uygar ırklar, Çinliler ve başkaları bulunur. Bunların da üstünde, iki "büyük ve soylu ırk", Samiler ve Aryanlar vardır. En yüksek uygarlıklar ise, bunlar arasındaki etkileşimden doğmuştur; ama onlar bunlara eşitsiz katkılar yapmışlardır.

Semitik tin tektanrıcılığı üretmiş, Hristiyanlık ve İslamiyet ise dünyayı fethetmiştir; ama o başka hiçbirşey üretememiştir. Bunun nedeni ise,

...insan beynini her ince düşünceye, her parlak duyguya, tüm rasyonel incelemelere, onu sonsuz bir totolojiye- Tanrı Tanrı'dır- karşı karşıya bırakmak üzere kapatan Semitik tinin amansız yalınlığıdır.

Bu nedenle de İslamiyet, bilimin büyümesini engellemiştir. "İslamiyet ve bilim" üstüne bir konferansta, Renan bu tezi başka terimlerle yineliyordu:

Şarkta ya da Afrika'da bulunmuş olan herkes inananın kafasını kuşatan, onu bilime mutlak biçimde kapatan ve onun kendini yeni herhangi bir şeye açmasını olanaksız kılan, bir tür demir çemberle karşı karşıya gelmiştir.⁴⁹

Renan'ın bu görüşlerine katılmamak mümkün değil; günümüzde yaşanan, en birinci problemimiz olan ve önüne geçilemeyen terör olaylarının nedeni de aslında dil ve din savaşı değil midir?

Bugün İngilizceden sonra en yaygın diller Almanca ve Fransızca olarak bilinmektedir. İngilizcenin bu kadar evrensel bir dil olmasının en büyük nedeni Amerika'nın dünya

⁴⁹ Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, s. 48.

ekonomisini elinde bulundurmasıdır elbette. Fakat öte yandan teknolojiyi sınırsız kullanan, sürekli yeni icatlarla karşımıza çıkan kalabalık nüfusuyla Çin ve dünyanın önemli bir petrol rezervini elinde bulunduran ve yine dünya üzerinde Arapça konuşan yirmibir tane İslam ülkesi gizli ve kararlı bir şekilde güçlenmekte ve Amerika için tehdit oluşturmaktadır.

İçinde yaşadığımız dünyayı en çok meşgul eden şey medeniyet ve kültür çatışmasıdır. Özellikle de İslam medeniyeti ile Batı medeniyetinin mücadelesi. Oryantalizm, bu çatışmanın perde arkasındaki Hristiyan, sömürgeci Batı'nın zihniyetini temsil etmektedir. İlk zamanlarda ilmi bir meraktan öteye geçmeyen oryantalizm, daha sonra özellikle Hristiyan ruhbanların önem verdikleri tek konu İslamiyet'i tenkit ederek İslam ilimlerine, kültür ve medeniyetine, İslam edebiyatına, kısacası Müslümanların manevi miraslarına şüphe sokabilmek için İslam'a ait bütün değerleri kendi kültürleriyle yetiştirmiş Müslümanların gözünde küçük düşürmeye başlamışlardır.

Peki neden Renan'ın da belirttiği gibi İslamiyet bilimin büyümesini engellemiş midir?

İslam dini bilime karşı yasaklarla doludur, teknolojiye kapalıdır ve gericidir. Aslında bu ve bunun gibi pek çok, gerçek olmayan sadece İslam dinini karalamak adına ortaya atılmış bu şeyleri çürütecek yine İslam dininden çokca örnek vardır. İslam dini her zaman bilime açıktır ve İslam dininde bilime aykırı hiçbir şey olmadığı gibi, bilimin açıklayamadığı çokca şey vardır. National Geography ve Discovery Channel gibi dünyaca ünlü bilim belgesel kanallarında bile bilimin yetersiz kaldığı yerlerde gizli bir gücün varlığından bahsedilirki bu da bize birçok şeyi açıklar.

Avrupa dışındaki dünyaya ilişkin bilgilerin artması, yeryüzü ve gökyüzündeki her şeyle ilgili entelektüel merakın genişlemesi, filozofların spekülasyonlarının verdiği dürtü, filologlar ve kutsal kitap uzmanlarının incelemeleri... Tüm bunlar özgül bir İslam araştırmaları geleneğinin gelişmesine, yazılı metinlerin incelenmesine ve bir ölçüde de, yaşayan bir gerçekliğin doğrudan gözlemlenmesine dayalı bilgi ve anlığın giderek birikmesine yol açtı. 17. yüzyılda başlayan ve 18. ile 19. yüzyıllardan günümüze dek getirilen bu uzmanlık çalışması belki de, buna itici güç ve yönelim kazandıran kuramsal formülasyonlardan daha kalıcı bir önem taşımaktadır.

Kusursuz dil ütopyası yalnızca Avrupa kültürünün bir saplantısı olmamıştır. Dillerin birbiriyle karışması teması ve tüm insan soyunun ortak olarak kullandığı bir dilin yeniden bulunması ya da yaratılması yoluyla buna çare bulma girişimi, bütün kültürlerin tarihinde geniş bir yer tutar.⁵⁰ Ortaçağdan itibaren Batı üzerindeki Kitab-ı Mukaddes kültürünün yoğun

⁵⁰ Umberto Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*; Avrups'yı Kurmak, Afa Yayınları, İstanbul, 1995, s. 15; .Faruk Bozgöz, *Dil-Toplum İlişkisi*, s. 278.

etkisi, dil ve dille ilgili meselelerde de ağırlığını göstermiştir. Din dillerinin mutlak üstünlüğü ön kabulü ile dile yaklaşan Batılı elitler, John Webb'in 1669 yılında yayınlamış olduğu *An Historical Essay Endeavouring the Probability tahat the Language of the Empire of China is the Primitive Language* isimli kitabıyla bir dönüm noktasına girmek zorunda kalmışlardır. Zira; dil konusunda o güne kadar Kitab-ı Mukaddes merkezli düşünen batılı elitler Tufan'dan sonra Nuh'un Çin'e çıktığı ve oraya yerleştiği savını ispatlamaya çalışmış olsalar da Çinliler'in Babil Kulesinin yapımına katılmamış, dolayısıyla *confusio*'dan uzak kalmış olmaları, üstelik yüzyıllarca yabancı istilalardan korunaklı olarak yaşamış olmaları gerçeği, kendilerine, yeni bakış açıları ve dilbilimsel çalışmalarda klasik gelenekten ayrılmayı dayatmıştır. Bu yüzden, dille ilgili XIII. yy'dan sonra Avrupa'da aydınların asıl ilgilendikleri konu artık, ilk ve mükemmel dilin hangisi olduğu, dilin kusursuzluğu veya gramer değil, dil felsefesi olmuştur.⁵¹

İslam araştırmalarının ayrı bir disiplin durumuna gelmesi uzun zaman aldı; birçok üniversitede bunlar, yalnızca İbranice ve kutsal kitap araştırmalarına bir dayanak oluşturuyordu ve kimilerinde de, kolay olmayan bir ilişki içinde ve akademik yaşamın ana dalgalarından yalıtılma tehlikesi altında, hala onlarla birlikte yaşamaktadır. Bu araştırmalar yakın zamanlara dek, az sayıda birey tarafından yürütüldü. Avrupa üniversitelerinde, erken modern çağda kurulan Arapça kürsülerinden ikisi büyük önem taşımaktaydı: Erpenius'la başlamış olan geleneğin görüldüğü Liden ile, kopmamış bir hocalar çizgisinin kimi ünlü uzmanları da içerdiği Paris'te Collège de France'deki kürsüler. 18. yüzyıl sonunda Ecole des Languages Orientales Vivantes'in yaratılmasıyla, Fransa'daki İslam araştırmalarına yeni bir güç kazandırılmış oldu. Kimi bakımlardan modern İslam ve Arap araştırmalarının kurucusu olan Silvestre de Sacy bu Fransız geleneğini daha bir zenginleştirdi.

İngiliz üniversitelerinde İslam araştırmaları geleneği daha zayıf ve daha az merkeziydi. Cambridge'de geç 19. yüzyılda, W. Wright Leiden'de araştırmalar yaptıktan sonra, 1879'da Arapça profesörü olarak atandığında, bir ilgi canlanması başladı. Britanya ve diğer ülkelerin üniversitelerinde eksik olan şeyleri, İslam dünyasına yapılan geziler ve yerleşim deneyimi, kısmen telafi etmekteydi. Arap ve İslam sorunlarının dikkate değer bir gözlemcisi olan E. W. Lane uzun yıllar Kahire'de yaşadı. Onun sözlüğü, bu erken klasik dilin hala en tam ve en titiz sözlüğüdür ve *Manners and Customs of the Modern Egyptians* kitabı da, Kahire'de yaşayan insanların yaşayış biçimleri konusunda iyi bir eserdir.⁵²

⁵¹ Age, s. 278

⁵² Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, s. 52-53.

2. ORYANTALİSTLER VE HERMENÖTİK

Hermenötik terimi Yunan mitolojisinde *Hermes* kelimesinden üretilmiştir, Tanrı'nın buyruklarını insanların anlayabileceği bir dile çeviren haberci anlamına gelir. Hermenötik bilim terimi olarak, bir başka kültüre ait bir metin veya düşünceyi yaşanan dünyaya anlaşılır biçimde aktarma sanatıdır.⁵³ Hermenötik, semantik ve mantık bilimlerinin bir bölümü olmakla beraber İslam'da da mantık, tefsir ilminde öğrenilmesi gerekli bir bilgi dalıdır. Dinin temel ve önemli kaynakları olan Kur'an ve Hadis'in doğru yorumlanabilmesi için akli bilimlerin öğretilmesi gerekmektedir. Fatih'in Semaniye medresesinde akli bilimler okutuluyordu; fakat medrese kütüphanesine bakan matematikçi Molla Luütfi II. Bayezid döneminde *ilhad* ile, İslam inancına aykırı düşünceye sapmakla suçlanmış ve idam edilmiştir. Akli ilimlerin küfre götürdüğü iddia edilmiş ve medrese tedrisatında yasaklanmıştır. Hümanizm ise tam tersine, Kutsal metinlerin yorumunda akli ilimleri, hermenötik'i başlıca metod saymıştır.

Ortaçağ dil incelemelerinde bilimadamları, gramer ile mantığın değişmez ve mutlak bazı ilkelere dayandıklarına inanmışlar ve dilin nasıl işlediğini bulmaya çalışmışlardır. Mantık ile dilin yakınlığı, dil demek olan logos sözünün mantık için kullanılmasından da anlaşılmaktadır. Yine aynı şekilde mantık-dil ilişkisinin İslam dünyasına etkileri hicri ikinci asırdan itibaren gözlenmektedir. Matta b. Yuhanna-Sirafi tartışmalarından Osmanlı devletinin yıkılışına kadar ki İslam dünyasının tarihi süreç içerisindeki eğitim kurumlarında yer almış olan İsağoci mantığına endeksli dil eğitiminin vazgeçilmezliği, bu ilişkinin izdüşümüdür. Öte yandan mantık ilkelerine tam uygun bir dilin yokluğunu kabul etmek zorunda kalan Hıristiyan düşünürler, bu durumu Babil Kulesi menkıbesiyle açıklamaktadırlar.⁵⁴

15. yüzyıldan itibaren metinlerde Tanrının sözünü en doğru biçimde anlama çabası, Batı'da hümanistik hermenötik'e başlangıç olmuş ve ondan yüzyıllarca önce İslam bilginleri tarafından Kur'an tefsirine giriş için prensip ve metodları içeren hermenötik ortaya çıkmıştır. Kutsal kitaptan sonra ikinci otorite sayılan Peygamberin sünneti, *ahadis'in* tespiti çabası üslup çalışmalarına yol açmış ve bu da İslam hermenötik'iğinin doğmasına neden olmuştur. İslam ilminin kendine özgü bu İslam hermenötik'i İslam'ın medeni dünyaya verdiği önemli bir miras olmuştur. Fakat yinede bu miras Avrupa hermenötik metodlar karşısında ve Batılı İslamoglar tarafından yetersiz görülmüştür. Bunların sonucunda, birçok hadisin Peygamber'in

⁵³ Halil İncancık, Herlenötik, Oryanalizm, Türkoloji, Doğu Batı Düşünce Degisi, yıl:5, Sayı:20, *Oryantalizm* I, s. 13.

⁵⁴ Kitap-ı Mukaddes; Eski ve Yeni Ahit, Kitap-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993, Tekvin 11/1-9, 2/18-19. Faruk Bozgöz, Dil-Toplum İlişkisi, s, 278.

ağzından gelemeyeceği, özellikle hukuka ait bazı hadislerin Peygamber'den sonra ortaya çıktığı gösterilmiştir.

En başarılı tefsir, aynı zamanda tarih ve hukuk alanlarında uzman olan Abu'l-Ca'fer Tabari'nin tefsiri kabul edilir. Müfessirler, Peygamber'in çevresine yakınlık derecesine göre tabakalara ayrılmıştır. Müfessir'den 15 ilmin uzmanı olması beklenir. Bu ilimlerin başında Arapça dilbilgileri (Arapça lugat, gramer, tasrif, iştikak, ma'ani, beyan ve bedi), kelimeler, usul-i fıkıh, ilm-i fıkıh, ahadis gelir.⁵⁵

İslam medeniyetini derinlemesine araştıran Rus oryantalist V. Barthold, İslam medeniyetinin Hıristiyanlıktan daha geniş görüşlere dayandığını belirtir. İslam, Müslümanlara kişisel hareket ve kararlarında tedbir almayı yasaklamamış, İslam tarihçileri de olaylar arasında sebep-netice aramaktan geri kalmamışlardır. İslam toplumlarında görülen geriliği İslamiyetle açıklamanın yersiz olduğunu belirtir. İslam tarihi dinle değil, tarihi sebebeyle açıklanmalıdır. Barthold'a göre Avrupa tarihini anlamak için Doğu tarihini araştırmak gerekir.

İslam, tarihi boyunca, ama özellikle de ilk yüzyıllarda sadece bir devlet dini değil devletin ta kendisi de oldu. Bu durum gayri Müslimlerin cezalandırılmasını kolaylaştırıyordu; yasalar ve devlet politikaları Müslüman olmayanları İslam'a geçmeye zorlar nitelikteydi. Örneğin, gayri Müslimler yüksek oranlarda vergiler öderken, Müslümanlar vergilerinin tamamını ya da büyük bir bölümünü ödemekten muaf tutuluyorlardı.

Dışlama ve taciz, gayri Müslimlere uygulanan baskının diğer biçimleriydi. İslam devletleri, İslam dışındaki kimi dinlere karşı hoşgörülüydü. Ancak Muhammed'in halefi Ömer'in, Yahudi sorununu Yahudileri Arap Yarımadasından sürerek çözdüğü belirtilir.⁵⁶

Karşılaştırmalı dinbilim kitapları zaman zaman hoşgörülü İslam diniyle hoşgörüsüz Hıristiyanlığı karşılaştırırlar. Bu metinler 1492'de Hıristiyanlar tarafından İspanya'dan sürülen Yahudilerin yıllarca barış ve refah içinde Müslümanların hükümdarlığında olan yerlerde yaşayabilmesinin altını özellikle çizerler. Ancak aynı ders kitapları Yahudilerin 1148'de İspanya'dan bu kez Müslümanlar tarafından sürüldüğünü yazmazlar.⁵⁷

Bilinen ilk biyografi Muhammed'in ölümünün üzerinden bir yüzyıldan fazla süre geçtikten sonra yazıldı.⁵⁸ Başka dillerdeki yazılı kaynaklar Muhammed'in misyonu hakkında söyledikleri ile, Müslüman geleneğinin söylediklerinden farklıdır. Albert Hourani, Kur'an'ın esasen yedinci yüzyıl Arabistan'ına ait bir belge olduğundan kuşkulanan için pek bir neden

⁵⁵ Halil İncancık, Herlenötik, Oryantalizm, Türkoloji, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Yıl:5, Sayı:20, *Oryantalizm I*, s. 21.

⁵⁶ Rodney Stark, *Tek Gerçek Tanrı; Tektanrıcılığın Tarihsel Sonuçları*, Literatür, s. 92.

⁵⁷ Age, s. 92, 93.

⁵⁸ Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 36.

olmadığını söyler. Bununla birlikte Kur'an'ın nihai edebi bir biçim kazanması zaman almıştır. Geleneksel biyografi ve tarihlerde düzmece olması mümkün olmayan unsurlar da vardır. Bu tür yazılar Muhammed'i Yakın Doğulu bir kutsal adam ve asil soydan gelen bir Arap modeline uydurmak için daha sonra yapılan girişimleri yansıtmaktadır. Yine bu tür yazılar Muhammed'in hayatı, ailesi ve arkadaşları hakkında bugün ortaya çıkarılması çok zor olan verileri içermektedirler. İslam kökenleri hakkında genel değerlendirmeyi izlemek en iyi yoldur. Bu değerlendirme ve Kur'an metni İslam dinine inananların zihinlerinde ve imgelemlerinde önemli bir değişiklik olmaksızın yaşamaya devam ettiği için, bu yolu izlemek onların tarih anlayışlarını ve insanın nasıl yaşaması gerektiğine dair düşüncelerini anlamayı da mümkün kılar.

Dilbilim, Avrupalı kimliğine meşru bir kimlik sağlar ve kilisenin kabul ettiği ilk laik bilim konumunu edinir. Soyut nesnelci Saussure'nin dilbilimi, tarihin etki alanından uzaklaştırma çabaları önemli bir dönüm noktasıdır. Saussure öncesi dilbilimin yarattığı ayrımlarla kilise, 16 ve 19. yüzyıllar arasında Hıristiyanlığı Yahudilik ve İslam'a karşı yeniden tanımlama olanağı bulmuştur ve Renan'ın İslam'a dil uzatmasına ve İslam'dan nefret etmesine yol açmıştır.⁵⁹

Bahsedilen bu bağlamlarda Şarkiyatçılığı en çok etkileyen şey Doğu'yla uğraşan Batılıların karşı karşıya geldikleri bir yüzleşme duygusudur. Doğu ile Batı arasındaki sınır düşüncesi, güçlülük ve zayıflık konuları, Şark'a atfedilen ayırıcı özelliklerin türleri, tüm bunların hepsi Doğu ile Batı arasındaki bir imgesel ve coğrafi bölünmeye tanıklık ediyor. Şarkiyatçılığın Kutsal Kitap'la, filolojiyle, kalsiklerle bir birikime dayanan ortaklığa ihtiyacı vardır. Bunun sonucunda da Şarkiyatçılık bir tür uzlaşmaya varır. Şarkiyatçılık Şark'a uygun mecburiyetlerin, bakış açılarının, ideolojik eğilimlerin egemen olduğu düzenlenmiş bir yazım, tasavvur, araştırma tarzı olarak görülebilir.

Şarkiyatçılık, uygarlıklarıyla, halkları ve yerleşimleriyle birlikte Şark'ı malzeme edinmiş bir yorum okuludur. Bu okulun nesnel keşifleri yani, metinleri yayına hazırlayan, çeviren, dilbilgisi kurallarını dizgeleştiren, sözlükler yazan, ölü çağları yeniden kuran, olgularca doğrulanabilir bilgiyi üreten araştırmacıların çalışmaları dille aktarılan tüm hakikatler gibi Şarkiyatçılığın hakikatlerinin de dilde somutlaştığı gerçeği tarafından belirlenmiştir sürekli; dilin hakikatiyse, Nietzsche'nin de söylediği gibi,

*Devingen bir eğretilemeler, değişmeceler, insanbiçimcilikler ordusudur –
kısacası, çoğalan, farklı dizgelere dönüştürülen, sanatsal yaratım ve retorik*

⁵⁹ Faruk Bozğöz, *Dil-Toplum İlişkisi ve ArĀ-Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri*, s. 289.

*düzleminde süslenip püslenen, uzun bir kullanım sürecinden sonra da halklara sağlam, yerleşik, zorunlu gibi görünen insan ilişkilerinin toplamıdır: Hakikatler, ne oldukları unutulmuş şeylere dair yanılsamalardır.*⁶⁰

Şarkiyatçılığı, başta filoloji olmak üzere yeni karşılaştırmalı disiplinlerle ilişkilendiren Sacy, devam ettiren ise Renan'dır. Sacy kaynaktır; çalışmaları Şarkiyat alanının, kökleri devrimci Romantizme uzanan bir ondokuzuncu yüzyıl disiplini olarak ortaya çıkışının temsilcisidir. Renan Şarkiyatçılığın ikinci kuşağındadır. Resmi Şarkiyatçı söylemi kuvvetlendirmek, bu söylemin kavrayış biçimlerini dizgeleştirmek, düşünsel ve nesnel kurumlarını oluşturmak Renan'ın görevi olmuştur. Renan, Şarkiyat'a filolojiden gelmiştir. Şarkiyatçılığı en önemli teknik özellikleriyle donatan da filolojinin son derece yetkin ve saygın kültürel konumudur. Filoloji mesleği 1777'de F. A. Wolf kendisi için *stud. philol* adını icat ettiği gün doğmuştur.⁶¹

1848'de yazılan ve 1890'a kadar yayımlanmayan *L'Avenir de la science*'da (Bilimin Geleceği) Renan, modern düşüncenin kurucularının filologlar olduğunu söyler ve filolojinin, hem yalnızca modernlerin sahip olduğu karşılaştırmalı bir disiplin hem de modernliğin üstünlüğünün bir simgesi olduğunu belirtir.⁶²

Laik bilimin ne yapıp yapmayacağı konusunda en iyi örneği "Filolojinin Tarihsel Bilimlere Sunduğu Hizmetler Üzerine"de Renan tarafından ortaya konmuştur. Bu metinde belirginleşen, filolojiden söz ederken Renan'ın kafasındakinin din olduğudur. Filolojinin iç tutarlılık, sıkı dokunmuşluk, kesinlik bakımından dinden çok daha alt düzeyde kalan bir ileti sunduğunun anlaşılmasıdır. Said'e göre ise, filolog olmanın anlamı, kişinin çalışmalarına, her şeyden önce, filolojiyi fiilen başlatan ve ona kendine ait ayrı bir epistemoloji sağlayan bir dizi yakın tarihli, yeniden değerlendirmeye dayalı keşfin yön vermesiydi.

Renan'ın ilk geniş kapsamlı Şarkiyat araştırması, Sami araştırması bilimsel bir araştırma olmuştur.⁶³ Said bu çalışmanın, filolojide çığır açan bir çalışma olduğunu öne sürmüştür. Renan Sami incelemelerini, hem Hint-Avrupa dilbiliminin gelişimine hem de Şarkiyatçılıkların farklılaşmasına katkıda bulunmasını öngörüyordu. Renan sürekli, dilin zamansallığı ve tarihinin, varsayımlarla dolu olduğunu söyler. Bundan ötürü de dilsel olaylar, temelde kesintili bir zamanda ortaya çıkarlar.

Sonuç olarak, farklı yada sıradan olsun, ses getirsin getirmesin Şark dilini araştırmak, Şark dilini yeniden kurmak, Şarkı yeniden kurmak anlamına gelir; ayrıca bu yeniden

⁶⁰ Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, s. 215.

⁶¹ Bkz. Age, s. 142.

⁶² Bkz. Age, s. 143.

⁶³ Bkz. Age, s. 151.

kuruculuk, bilimin hatta imgelemin, sonraları y6netimler tarafından Şark'ta geręekleŐtirilecek icraatların yolunu hazırlaması anlamına da geliyordu.

3. ORYANTALİSTLER

Bu bölümde belli başlı oryantalistleri doğum ve ölüm tarihlerini belirterek sıralayacağız. Kuşkusuz bundan daha çok oryantalist bulunmaktadır. Ama biz burada 20. yüzyılın ilk yarısına kadar olanları sıralamakla yetiniyoruz.

ARTHUR JOHN ARBERRY

(1905-1969)

THOMAS ERPENIUS

(1584-1624)

ALBERT SCHULTENS

(1686-1750)

JOSEPH SCALIGER

(1540-1609)

CELESTINO SCHIAPARELLI

(1841-1919)

RUDOLF STROTHMANN

(1877-1960)

HANS STUME

(1864-1936)

HEINRICH STEINER

(1841-1889)

MORITZ STEINSCHNEIDER

(1861-1907)

JUAN ALFONSI DE SEGOBIA

(1456)

AUGUST SCHMOELDERS

(1809-1880)

CHRISTIAN FRIEDRICH DE SCHUNURRER

(1742-1822)

WILHELM AHLWARDT

(1828-1909)

JOHANN ELICHMANN

SIR HENRY ELLIOT

(1808-1855)

MICHELE AMARI

(1806-1889)

HENRY FREDERICK AMEDROZ

(1854-1917)

TOMMASO OBICINI

CHRISTIAN LUDNIG IDELER

(1766-1846)

ADRIEN BARBIER DE MEYNARD

(1827-1908)

JACKOB BARTH

(1851-1914)

JEAN-JOSEPH LEANDRE BARGES

(1810-1896)

EDWARD HENRY PALMER

(1840-1882)

ETTORE ROSSI

(1894-1955)

FRIEDRICH RUCKERT

(1788-1866)

JOHANN JAKOB REYSE

(1716-1774)

LOUIS CONSTANT DA MONTE CROCE

(1243-1320)

ADRIANUS RELANDUS (=REELAND)

(16-1718)

RAIMUNDO MARTINI

(C. 1230-APRES 1284)

JOSEPH TOUSSAINT REINAUD

(795-1867)

ANDREDE RYER

(C. 1580-1660)

KARL WILHELM ZETTERSTTEEN

(1866-1953)

THEODOR ZENKER
(... -1884)

ULRICH JASPAR SEETZEN
(1767-1811)

ANTOINE ISAAC SILVESTRE DE SACY
(1758-1838)

DAVID SANTILLANA
(9/5/1855-12/3/1931)

LOUIS, PIERRE, EUGENE, AMELIE SEDILLOT
(1808-1875)

DR. F. R. SELIGMANN
BENJAMIN-RAPHAEL SANGUINEETI
(1811-1883)

CHRISTIAAN SNOUCK HURGRONJE
(8/2/1857-26/6/1936)

HEINRICH SUTER
(1848-1922)

JOAO DE SOUSA
CLAUDE DE SAUMASSE=CLAUDIUS SALMASIUS
(1588-1655)

JEAN SAUVAGET
(-1950)

GEORGE SALE
(C. 1697-1736)

JOSEPH SCHACHT
(1902-1969)

ADOLF FRIEDRICH GRAF VON SCHACK
(1815-1894)

GEORGES-SERAPHIN COLIN
(1893-1977)

JOSE ANTONO CONDE
(1765-1820)

ERNST KUEHNEL
(1883-1964)

WILLIAM CURETON
(1808-1864)
HENRI LAMMENS
(1862-1937)
ALFRED LE CHATELIER
(1855-1929)
CHARLES LYALLE
(1845-1920)
EVARISTE LEVI-PROVENCAL
(1894-1956)
EDWARD WILLIAM LANE
(1801-1876)
ARISTIDE MARRE
JEAN JOSEPH MARCEL
(1776-1854)
LOUIS MASSIGNON
(1883-1962)
HENRI MASSE
(1886-1969)
DUNCAN BLACK MACDONALD
(1863-1943)
MAX MEYERHOF
(21/3/1874-1945)
ADAM MEZ
(1869-1917)
FRACISCUS MARTELOTTUS
D. S. MARGOLIOUTH
(1858-1940)
WILLIAM MARCAIS
(1874-1956)
FAUSTE NAIRON
FRIEDRICH AIGUST MULLER
(1847-1892)
MARCUS JOSEPH MULLER

(1809-1874)
ALPHONSE MINGANA
(C. 1881-1937)
SALOMON MUNK
(1803-1867)
NEMESIO MORATA
BERNHARD MORITZ
(1859-1939)
JULIUS MOHL
(1800-1876)
ROBERT MONTAGNE
DAVID HARTWING BANETH
THEODOR BIBLIANDER (BUCHMANN)
(C. 1504-1564)
MAXIMILIAN BITTNER
PEDRO DE ALCAL'A
EDNARD GRANVILIE BROWNE
(1862-1926)
OTTO PRETZL
MAX VAN BERCHEM
(1889-1955)
LEON BERCHER
(1889-1955)
LOUIS-JACQUES BRESNIER
(1814-1869)
CARL BROCKELMANN
(1868-1956)
ERICH BRAUNLICH
(1892-1945)
PETRUS PASCUAL
(1227-1300)
PETRUS VENERABIUS, PIERRE LE VENERABLE
(1092-1156)
ELLIIOUS BOCTHOR

(1784-1821)

KARL HEINRICH BEKKER
MIGUEL ASIN Y PALACIOS

(1871-1944)

REGIS BLACHERE

(1900-1973)

LEPOLDO TORRES BALBAS

(1888-1960)

SAMUEL BOCHARTUS

(1599-1667)

GULLAUME POSTEL

(1510-1581)

EDWARD POCOCKE

(1604-1691)

JULIUS HEINRICH PETERMANN

(1801-1876)

JEAN-BAPTISTE BELOT

(1822-1906)

ARTHUR STANLEY TRITON

(1881-1973)

RUDOLF TSCHUDI

(1884-1960)

JAROSLAUS TKATSCH

(1871-1927)

STANISLAS GUYARD

MICHELANGELO GUIDI

WILHELM GEIGER

ABRAHAM EN CHELLENSIS

MICHAEL JAN DE GOEJE

CAROLUS DADICHI ANTIOCHENUS

JOSEPH NAPHTALI DERENBOURE

HARTWIG DEZENBOURG

CHARIES DEFREMERY

GIORGIO LEVI DELLA VIDA

GUSTAVE DUGAT
(1824-....)
HERBERT WIELHELM DUDA
(1900-1975)
JOHANNES-ALBRECHT-BERUHARD DORN
(1805-1881)
REINHART DOZY
(1820-1883)
FRANSVON DOMBAY
(1758-1810)
LOYIS DEBEUX
(1798-1863)
FRIEDRICH DIETERICI
(1821-1903)
RENE DUSSAUD
(1868-1958)
MAURICE GAUDDEFROY-DEMOMBYNES
(1862-1957)
JAN RUPKA
(1886-1968)
JULIAN RIBERA Y TASSAGO
(1858-1934)
HELLMUT RITTER
(1892-1971)
RAPHAAL DE MONACHIS
G. B. RAMPOLDI
NIKOLAUS RHODOKANAKIS
(1876-1945)
FRIEDRICH ROSEN
(1856-1935)
VINCENY, RITTER VON ROSENZWEIG-SCHWANNAU
JULIUS FERDINAND RUSKA
(1867-1949)
HEINRICH THORBECKE

(1837-1890)

KARL-JOHANN TORNBERG

(1807-....)

JOSEPH-HELIODORE GARCIN DE TASSY

(1794-1878)

ANTOINE GALLAND

(1646-1715)

PASCUAL GAYANGOS

(1809-1897)

HAMILTON ALEXANDER ROSKEEN GIBB

(1895-1971)

ANTONIUS GIGGEIUS

SYLVCESTRE II, SILVERSTRE(GERBERT)

(C. 930-1003)

DOMINICUS GERMANUS DE SILESA

(1588-1670)

GUSTAVE E. VON GRUNEBAUM

(1909-1972)

ERWIN GRAF

(1914-1976)

FILLIPO GUADAGNOLI

(1596-1656)

LEON GAUTHIER

IGNAZ GOLDZIHNER

(1850-1921)

JUCOLUS GOLIUS

(1596-1667)

WILLIAM JONES

(1746-1794)

STANISLAS GUYARD

(1846-1884)

MICHELANGELO GUIDI

(1886-1940)

WILHELM GEIGER

(1856-1943)

ABRAHAM ENCHELLENSIS

MICHAEL JAN DE GOEJE

(1836-1909)

CAROLUS DADICHI ANTIOCHENUS

JOSEPH NAPHTALI DERENBOURG

(1811-1895)

HARTWIG DERENBOURG

(1844-1908)

CHARLES DEFREMERY

(1822-1883)

WILLIAM MUIR

(1819-1905)

PETRUS METOSCITA

JOHANN DAVID MICHAELIS

(1717-1791)

SALOMO NEGRI

(C. 1665-1729)

CARLO ALFONSO NALLINO

(1872-1938)

CARLO ALFONSO NALLINO

(1872-1938)

HENRIK SAMUEL NYBERG

(1889-1974)

REYNOLD ALLEYNE NICHOLSON

(1868-1945)

THEODOR NOLDEKE

(1836-1931)

MAXIMILIAN HABICHT

(1775-1839)

BARTHELEMY D'HERBELOT DE MOLAINVILLE

(1625-1695)

JEAN JACQUES HESS

(1866-1949)

JOSEPH HELL

(1875-1950)

JOSEF VON HAMMER PURGSTALL

(1774-1856)

MARTINUS THEODORUS HOUTSMA

(1851-1943)

O. HOUDAS

MAX HORTEN

(1874-1945)

JOSEPH HOROUITZ

(1874-1931)

JOHANN JAHN

GEORG JACOB

(1862-1937)

JOHANNES HYSPALENSIS

THEODOR-WILLIAM-JAN JNYBOLL

(1802-1861)

THEODOR WILLEM JUYNBOLL

(1866-1948)⁶⁴

⁶⁴ Abdurrahman Bedevi, “*El - Müsteşkirun*”, Beyrut 1984.

III. BÖLÜM

BAZI ORYANTALİSTLER VE ARAPÇA ÇALIŞMALARI

a) WILLIAM MUIR:

Evangeliklerin karakteristiği olan topyekün İslam karşıtlığı sergileyen, "Muhammed Tartışması" başlıklı bir makale yazdı. Daha sonraki yaşamında, Hindistan'daki görevi sona erdikten sonra, Muir Edinburgh Üniversitesi müdürü oldu ve uzun yıllar, bu konudaki temel İngilizce kitap olarak kalacak olan, ünlü *Life of Muhammed*'i yazdı. Bu kitap da, Muir'in daha önceki düşünceleriyle aynı mesajı aktarmaktadır: Muhammed iyi ve kötü niteliklerin bir karışımıydı ve onun daha sonraki yaşamında, kötü yönleri egemen olmaya başladı. İslamiyet'in bir tür Hıristiyanlık olduğunu ya da ona yönelik Evangelik bir hazırlık olabileceğini varsaymak bir yanıltmacadır.

b) F. D. MAURICE:

Londra'daki King's College'de edebiyat ve tarih profesörüken daha sonra, burada ilahiyat profesörü oldu. Maurice kendi inanışına göre, kendi zaman ve mekanının koşullarınca ortaya atılan sorunları ele alıyordu; İngiltere sömürgeci bir ülke oluyordu; İncil'in Hıristiyan olmayanlara vaaz etme sorumluluğu vardı ve bu da, onların dinlerinin neler olduğunu bilmeyi gerektiriyordu. Maurice açısından, dinin özü "insanların yüreklerindeki inanç"tı. Maurice sıra İslamiyet'e geldiğinde, her şeyden önce, onun başarısı konusunda yanlış ya da yetersiz olan beş açıklamayı ele alır. İslamiyet yalnız silahlarının gücüyle açıklanamaz. Bu güç, Müslümanların inancının gücü ve doğasından değilse, nereden geliyordu? İnsani saflığın sonucu da değildi; çünkü bu, İslamiyet'in neden ayakta kalmış ve neden böylesine güçlü biçimde filizlenmiş olduğunu açıklayamazdı. İslamiyet'in tüm içeriğinin Eski ve Yeni Ahit'lerden alındığı da söylenemezdi. Muhammed bunlar tarafından en azından esinlendirilmiş olmalıdır. Muhammed'in Tanrı'dan bir çağrı almış olduğu söylenebilirdi. Onun tanıklığı kiliseyi kurtarıyordu:

Ortaçağlar...benim daha fazla düşünmeye başlayışına dek, sanmış olduğumdan çok daha fazla (Muhammed'e) dönüktür. Eğer mutlak bir Tanrı'ya ilişkin bu sağlam iddia olmamış olsaydı, İsa'ya inanan da olmayacaktı. 1(R. Gramlich, *Die Szhiitischen Dervishorden Persiens*, cilt I (Wiesbaden, 1965)⁶⁵.

⁶⁵ Albert Hourani, *Batı Düşüncesinde İslam*, Çev. Celal Kanat, Babil Yayınları, İstanbul 2001, s. 50.

c) IGNAZ GOLDZİHER:

Dinsel ve kültürel bir sistem olarak, doğası ve gelişimi içinde İslamiyet'e ilişkin Avrupalı bir uzmanlık imgesinin oluşumundaki belki en önemli kişilik Ignaz Goldziher'di. Esas olarak Budapeşte'de yetişmiş bir Macar Yahudisi olan Goldziher, yurtdışında araştırma yapmak üzere bir burs aldı. Leiden'de bir süre kaldı ve Leipzig'de, Silvestre de Sacy'nin öğrencisi olan Fleischer'le iki yıl birlikte çalıştı. Burada, İslam araştırmalarının temel geleneğine katıldı. Bu yıllardaki araştırmalarıyla, Goldziher modern Alman düşün ve uzmanlığının bilincine vardı. O, ayrıca bir başka tür eğitim, geleneksel Yahudi eğitimi de görmüştü. İbranic ve Talmud konusunda derin bir bilgiye sahipti. Şam'da geçirdiği süre yaşamında kalıcı bir önem taşıyordu. İlk kez, "Müslüman düşünce cumhuriyetine girme" olanağı bulmuştu. Uzmanlar ve din adamlarıyla karşılaştı ve daha sonra, bu zamanı "yaşamının en sevdiği kısmı"olarak betimledi. İslam öğreniminin büyük merkezi olan Azhar'daki derslere katılma izni aldı; herhalde bunu yapan ilk Avrupalı düşünür oydu.

Bu gezi Ona İslamiyet bilincini kazandırdı. Hukuk ve yasanın İslam düşün dünyasındaki önemini öğretti. Herşeyden önce, İslam ona, diğer dinlerin uğrunda çaba sarfetmesi gereken şeymiş gibi gözüküyordu. Goldziher'in, dinsel bir sistem olarak İslamiyet'in gelişme tarzına ilişkin kapsamlı görüşü Birleşik Devletler'de verilmek üzere 1907'de yazılmış olan, ama aslında hiç sunulmayıp daha sonraları yayınlanan bir seri konferansta anlatımını bulmuştur:

Introduction to Islamic Theology and Law. Bunlar onun, İslam fenomenlerini, 19. yüzyıl Alman spekülative düşünce geleneğinden türetilmiş bir çerçeveye oturtma girişimini gösteriyordu. Goldziher İslamiyet'in gelişimini, kendi çağının uzman ilahiyatçılarınca sergilendiği şekliyle, peygamberli diğer dinlerinkine benzeş görüyordu: Önce peygamber geliyor, ardından bu peygamberce bildirim kutsal bir buyrukta sabitleştiriliyor, sonra da ilahiyatçılar bunu açıklamaya ve savunmaya, hukuk uzmanları ise onun kılıfsal kaplamalarını çıkarmaya çalışıyorlardı. Goldziher, sufizmin İslam'ın etnik sistemindeki önemini gören ilk uzmanlardan biriydi. Goldziher'in inancına göre, İslamiyet'in tini hala canlıydı; onun kitabı geçmişte var olmuş bir şeyin kaydı değildi yalnızca, şimdi ve gelecek için de bir kaygı taşıyordu.

d) C. SNOUCK HURGRONJE:

Leiden okulu geleneğinin onunla doruğuna çıkmış olduğu söylenebilir. Onun Leiden'deki araştırmalarında sonra, yaşamında önemli iki olay gerçekleşti. Birincisi, İslam

anlayışının bir arayıcısı olarak, 1884-5'te Mekke'de bir yıl kalmasıydı. Bunun ürünü, onun hac yolculuğunun bir özeti ve ayrıca, bu kutsal kentteki yaşamın bir betimi olan Mekka adlı kitap idi. Bu kitap, onun kendi gözlemlerine dayanarak Müslüman topluma ilişkin belli Batı klişelerinin bir eleştirisiydi. Müslümanlığın kölelik anlayışı Amerika'daki Avrupalı sakinlerin deneyimlerinden türetilmiş olandan çok farklıdır. "Hıristiyan dünya" diyor, "İslamiyet'e karşı, bir yanlış anlama ve uydurma tutumu takınıyor. "Benzeş olarak, Müslüman aile de Batı'da yaygın biçimde varsayıla gelen şey değildir: Kadınlar tümüyle bir toplumsal kopuş içinde değillerdir, tekeşlilik daha yaygındır, kadınlar zaman zaman birkaç kez evlenirler.

Snouck Hurgronje Mekke'deki konukluğunun ardından 1899'dan 1906'ya dek, sömürge hükümete Müslüman politikası konusunda danışman olarak, Hollanda Doğu Hint Adaları'nda uzun bir dönem oturdu. Bu deneyim onun Mekke'de öğrenmiş olduğu şeyi, yani İslamiyet'in yaşayan ve değişen bir gerçeklik olduğu düşüncesini pekiştirdi: Müslümanların bununla kastettikleri şey, tikel zaman ve mekan koşulları nedeniyle, sürekli değişmesidir. Hurgronje'nin inancına göre, "Müslüman toplumlar" denilen toplumların tüm fenomenlerini açıklamaya kendi başına yetmemektedir. Onlar, İslam öğretisinden türemiş belli bir norm ile, birikmiş uzun bir tarihsel deneyim tarafından fiziksel çevresi içinde yaratılmış belli bir toplumun özgül dosyası arasındaki etkileşimden ortaya çıkan "güç alanları" olarak görülmeliydiler.

e) LOUIS MASSIGNON:

Avrupa uzmanlığının iki ana dalgasından birine, Paris'inkine yaptığı etki dolayısıyla, ama ayrıca, İslamiyet'i inceleyen Hıristiyan düşünörlere belli sorular yöneltmesindeki güç ve özgünlük nedeniyle de önem taşıyordu. Onun fikirlerini açıklamak için, onun kendisinin başladığı yerden, çeşitli otobiyografi parçalarına ve yazılarına saçılmış olan tinsel ikrardan başlamak en iyisidir. Paris'teki erken araştırmalarından ve Kuzey Afrika'ya gezilerinden sonra, Kahire'de daha ileri bir araştırma dönemi geçirdi ve buradan, arkeolojik bir misyonla Irak'a gitti. Kendi özetlemesine göre göre, 1908 Mayıs'ında Osmanlı otoritelerince tutuklandı. Casus olmakla suçlanıyordu, hapse atıldı ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldı. Massignon, 19. yüzyılda yaygın olan tarihsel yaklaşımla bilinçli bir karşıtlık içinde bulunuyordu; yani, tarihi, kendi içinde bir anlamı olan, bu dünyada gerçekleştirilebilecek bir ereğe kendi iç dinamizmiyle yönelen ve bu yönelişin taşıyıcıları olarak büyük kolektifleri gören görüşler. Massignon için tarihin anlamı, daha çok, insan toplulukları arasındaki tüm engelleri aşan Tanrı inayetinin bireysel ruhlardaki işleyişinde aranmalıydı ve onun ereği de, kolayca bozulabilen bu dünyanın ötesinde yatan bir amaçtı. İslamiyet konusunda belli, çok bireysel bir

görüŖe sahipti. Massignon'a göre İslam, Tanrının İsa'da vücut bulmasına yönelik sistemli bir reddiyeydi; İslamın en büyük kahramanı Hz Muhammed ya da İbni Rüşd değil, İslamı kişileŖtirme cüretini gösterdiği için tutucu Müslümanlarca idam edilen Müslüman ermiŖi Hallac_1 Mansur'du. Becker ile Massignon'un açıkça araŖtırmalarının dıŖında tuttıkları Ŗey Ŗark'ın egzantrikliğiydi; ama Ŗark'ı zorla Batı'nın terimleriyle düzenlemeye çalıŖmakla bu egzantrikliği dolaylı olarak kabullenmiŖ oldular. Hz. Muhammed kapı dıŖarı edildi, ama Hallac_1 Mansur bir İsa figürü olmayı seçtiği için ön plana çıkarıldı.⁶⁶

Hallac-ı Mansur araŖtırması, Massignon'un 1914'te biten, 1922'de yayınlanan doktora teziydi; yaŖamının geri kalanında da bu konuda çalıŖmayı sürdürdü ve ölümünden sonra, bunun gözden geçirilmiŖ versiyonu yayınlandı. Bu yapıt, Hallac_1 Mansur'un yaŖamını anlatmak ve tövbekar da olsa bir mistiğin, Tanrı'yla bir tür birleŖme deneyimi için feragat ve arınma çabasının geliŖme aŖamalarını göstermek üzere parça-buçuk kaynakları kullanarak gerçekteŖtirilmiŖ, büyük bir biginlik ve özgün düşünce yapıtıdır.

Düşüncelerinin özgünlüğü ve kişiliğinin gücü dolayısıyla, Massignon'un Fransa'daki İslamiyet araŖtırmaları üzerinde ve gerçekte, İslamiyet konusundaki Fransız görüşleri üzerinde derin bir etkisi olmuŖtur; o belki de, kendi çağının entelektüel yaŖamında merkezi bir kişilik olan tek İslam uzmanıydı.

f) H. A. R. GİBB:

Arapça alanında Onur-Profesörü olarak Oxford'da uzunca bir süre kalmıŖtır. Kendi kuŖađındaki tüm "Ŗakiyatçılar" gibi, Gibb'in de çok geniŖ bir alanda ders vermesi gerekiyordu: dil, yazın ve tarih. O, kendisini her Ŗeyden çok, bir tarihçi olarak görüyordu ve onun Oxford'daki yaŖamının sorunlarından biri de tarihçileri, Avrupa ötesinde bulunan bölgelerin tarihine daha fazla dikkat göstermeye ve düşündüğü Ŗeylere, araŖtırma programında layık olduğu yeri vermeye ikna etme çabasıydı. Bir tarihçi olarak Gibb hem İslam tarihinde olup biten Ŗeyleri ortaya çıkarmak için kaynaklardan yararlanmakla hem de İslam'ın başat din olduğu toplumların geliŖiminin geniŖ bir yorumunu vermekle ilgilenmekteydi. .

Onun açısından, İslamiyet'in gerçekte tarihi dünyanın ölümlü yöneticilerinin yükseliŖ ve çöküşünün tarihi değil, ama kültürel bir geleneğin, kopmamıŖ bir hocalar ve öğrenciler zincirinin elinde korunma ve büyümesinin tarihiydi. Bu, İslami din bilimleri için doğruysa, başka entelektüel gelenekler için de daha az doğru değildir.

H. A. R. Gibb'in meslek yaŖamı, kendi içinde, Ŗarkiyatçılıđın modern Ŗark'la iliŖkisinde benimsediği iki alternatif yaklaŖımı örnekler. 1945'te Chicago Üniversitesinde

⁶⁶ Edward. W. Said, *Ŗarkiyatçılık; Batı'nın Ŗark AnlayıŖları*, s. 114

Haskell Konferanslarını Gibb vermişti. Gözden geçirdiği dünya, Balfour ile Cromer'in bildiği Birinci Dünya Savaşı öncesinin dünyası değildi. Çeşitli devrimler, iki dünya savaşı, sayısız iktisadi, siyasal, toplumsal değişim, 1945 gerçekliğini düpedüz, hatta tufandan çıkmışçasına yeni bir nesne haline getirmişti. Gibb'in *İslamda Modern Eğitimler* adını verdiği konferanslarına başlarken şunları söylemiştir:

g) CEBRAYİL EL SAHYANİ:

Maruni din adamıdır ve adı Latince'de Gabriel Sionita olarak yazılır. 1577 de Arze yakınında Lübnan dağında doğdu ve 1648 yılında Paris'te vefat etti.

1584 yılında inşa edilen Maruni kolejinin talebelerinden biriydi. Lahut ve şark dillerinden mezun olduktan sonra La Sapienza ismiyle meşhur olan Roma Üniversitesinde Süryanice ve Arapça dersleri vermeye başladı. Fransız kralı Lewis (1613-1614) Arapça tercümanlığı yapması için onu Paris'e çağırdı ve Kolej De France Ta De France Koleji'nde hoca olarak görevlendirdi. 1620 yılında Lahutta doktora derecesine yükseldi.

1614-1645 yılları arasında Lefay'ın yayınladığı El Kitabul Mukaddes Al Mutaadidul Lugat La Polyglote kitabın Arapça ve Süryaniceye çevrilmesine ortak oldu. Bunların yanı sıra kendine ait küçük ilmi kitapları ve 1642-1640 yıllarına ait üç savunma kitabı vardı.

1616 da Paris'te kolej arkadaşlarından biri olan Yuhna El Hasruni ile birlikte El Nahu El Arabi El Mawarina adlı kitabı yayınladılar ve 1619 da (Geographia Nubensis) El Cografiye El Naubiye yi Latinceye tercüme ettiler.

h) JOSE MARIA MILIAS VALLICROSA:

İspanyol Müsteşrik ilim tarihinde branş yapmıştır, 1897 de doğmuş 1970 de Barselona da vefat etmiştir. Arapça ve İbranice eğitim aldı, 1927 de Madrid Üniversitesinde İbranice dilinde uzman olarak tayin edildi. Daha sonra Madrid Üniversitesinden Barselona Ünivesitesine geçiş yaptı ve emekliliğine kadar orada kaldı.

Arapça derslerinde tarihi İslam biliminde branş yaptı ve özellikle Arapça, Latince ve İspanyolca yazılarına önem verdi. Madrid'te Mektebi Vataniye'de ve Archivo de la corona de Aragon, Barselona da yazıları bulunmakta.

1931 de Barselona da kendi araştırması olan "Katalonyada Ortaçağ'a ait Fizik ve Spor Tarihini Araştırma" adlı kitabı bastı. 10. yüzyıla ait çok sayıdaki Arapça kitabı Latinceye tercüme etti.

1936 da en önemli eserlerinden biri olan "Dirasatul zerkaliy el feleki elendulusi el kebir" adlı kitabını Madrid'teki Arapça eğitim veren okullara verdi ve yine aynı yılda kitabın

basımını için aynı eseri bir matbaaya vermiş fakat o yıl savaş çıkınca matbaa durmuştur. Matbaa daha sonra 1945 yılında yanmış ve kitapların büyük bir kısmı kaybolmuştur.

Vallicrosa kayıp olan kitaplarını aramaya başlamış ve Madrid’de (Yüksek Meclis Araştırma Matbaaları) nda, ilim tarihinde çok önemli ve değerli olan kitaplarını bulmuştur.

1942 de önemli bir kitap daha olan Şark tercümanları adlı kitabı bastı.

D) GUSTAV WEIL (1808-1889):

Alman bir müsteşrik olan Well Yahudi dinindedir. Güney Almanya yakınlarında küçük bir şehir olan Strasburgda doğmuştur. 12 yaşında Strasburgda özel öğretmeninden İbranice ve Fransızca öğrendi daha sonra Strasburgu terk ederek dedesinin yanına gitti. Dedesi onu İbranice ve Yahudi dilinde eğitim veren Telmudi okuluna gönderdi.

17 yaşına bastığında Yahudi okulunu bitirmek için Almanya’ya döndü. Heldberg üniversitesine gitti fakat tarih ve filoloji eğitimleriyle ilgilendi ve bu eğitimlerini Schlosser-Creuzer-Baehr hocalarından aldı. İlk Arapça eğitiminide bir manevi ilimler uzmanı olan Umbreit’den aldı.

1830’da Şark eğitimini almak ve Almanya’da eğitim verebilmek için Paris’e gitti ve Dr. Peron’dan Arapça eğitim aldı. Süryani dilini öğrendi fakat daha sonra maddi sıkıntıdan dolayı Paris’i terk etmek zorunda kaldı ve Arap ülkelerine göç etti. Orada ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir dergiyle anlaşma yaptı ve maaş karşılığı makale yazdı.

İlk başta birkaç ay Cezayir’de kaldıktan sonra Kahire’ye gitti ve yaklaşık dört yıl Kahire’de kaldı. Kahire’de kaldığı dönemde birçok devlet okulunda eğitim verdi ve Mısır’da tercümanlık yaptı. Boş zamanlarında Arapça-Farsça-Türkçe eğitimi alıyordu, Arapça eğitimini Şeyh Muhammed Ayad-Şeyh Ahmedul Tanisi’den alıyordu.

Kahire’den sonra İstanbul’a bir yolculuk yaptı ve bir müddet orada kaldıktan sonra Heldborg’a geri döndü. 1837’de Heldborg üniversitesinde memur olarak çalıştıktan bir yıl sonra yine aynı üniversitede katip olarak çalıştı. 1845’te Heldborg üniversitesinde Şark dillerinde uzman yardımcısı olarak çalıştıktan sonra 1861’de uzman oldu ve 1889’da Frayborg da vefat etti.

Çalışmaları:

1. Etwak Elzeheb kitabının almanca tercümanlığını yaptı (1838)
2. El Edebul şiiri (Araplarda Şiir Edebiyatı 1837).
3. Binbir Gece masallarının Arapça tercümanlığını yaptı ve Almanya’da Binbir Gece kitabını bastı. (1835).

4. 1842 yılında El mecelletül Asye yani Asya dergisinde bazı konuları yayınladı, bu konulardan bazıları katip Müslümanların yazılarıydı.
5. 1843'te Asya dergisinde Rinoya Mektup. Mektubun başlangıcı Peygamberler hakkındadır.
6. 1843'te Peygamberimiz Muhammed'in hayatı ve mezhebiyle ilgili dörtyüzelli sayfalık bir kitap. Bu kitabını yazarken İbn-i Haşim-Huseyin'in çalışmalarından esinlenerek yazmıştır. Müsteşriklerin içinde Peygamber ve mektubuyla ilgili ilk çalışmayı Weil yapmıştır.
7. 1864 İbn-i Haşim'in süre tercümanlığını yaptı.
8. Kur'an'ın tarihi, sure ve ayetlerin toplanmasıyla ilgili bir kitap.
9. Eski devirde Kitabul Mukaddes ile ilgili ikiyüzdoksansekiz sayfa kitap. Bu kitabını Tefsir ve Peygamberler hakkındaki hikayelerin yardımıyla yazmış.
10. Halifeler Tarihi üç cilt. (1846-1851).
11. Mısır'da Abbasi Halifelerinin Tarihi. (1860-1862). İlk bölümü Muhammed Peygamber'in vefatından başlıyor ve Emevi devletinin düşmesiyle bitiyor ve bununla beraber İspanya tarihinden İslam'ın doğuşuna kadar uzanan konuyu içeriyor. İkinci ve üçüncü bölümde " Abbasi Halifeleri" olan 656 Hicri Tatarların Bağdat'a girişi ve hükümdarın esirliğine kadar olan konuyu içeriyor. Dördüncü ve beşinci bölümde Mısır'da Abbasiler'in tarihi ile ilgili.
12. "İslam Halklarının Tarihi" Peygamber döneminden 1866 ilk Sultan Selim dönemine kadar.

i) JEAN JOSEPH MARCL (1776-1854):

Fransız Müsteşrik Paris'te doğdu ve yine Pariste vefat etti.

j) JOSE ANTONIO CONPE (1765-1820):

İspanyol Müsteşrik 1765'de doğdu. (İspanya'nın kuzeyinde Cuenca kasabasında) ve 1820'de Madrid'de vefat etti.

Şelmank üniversitesinde ilimle uğraşmış, Alcalá de Henares'de (Madrid) eğitim vermiş, Dil ve Tarih Akademilerine üye olmuştur. Siyasi fikirlerinden dolayı 7. Kral Fernando 1814'te onu sürgün etmiştir ve tüm bölgeden kovma emri vermesi üzerine Fransa'da yaşamıştır. Ölümünden sonra bazı arkadaşları onu ülkeye defnetmek istemişlerdir. Bu arkadaşlarından bazıları Ticknor, Moratin ve Marles'tir.

Çalışmaları:

1. Arap yazarlarla birlikte İspanya’da Arapların Hükümdarlığı ve Tarihi adlı üç ciltlik bir eser yazdı ve Almancaya tercüme etti. (Madrid 1820-1821). Fransız tercümanlığı yaptı (1825).
2. Kurtuba Halifeleri (1820)
3. Şark şiirleri Madrid 1819
4. Arap Tarihi’ndeki Müsteşrikler Madrid 1817
5. El Evanteo 1787 tercüme edilmiş şiir
6. Ebu Abdullah Bin Muhammed El Şeriful İdrissi ve İspanyol sınıfı Arap ve İspanyol tercümanlığı. Madrid 1799.

k) MAXIMILAN HABICHT (1775-1839):

Binbir Gece kitabının Arapça yayını yapan ilk Alman müsteşriktir. On yıl Partis’te müsteşar olarak yaşamış ve Prusya ve silvestre de sacy ile çalışmış, özellikle genel şiveyle ilgilenmiştir. 1839’da vefat etmiştir.

L) MARTINUS THEODORUS HOUTSMA (1851-1943):

Hollandalı müsteşrik Irnsum da doğmuş, liseyi Dokhum da bitirdikten sonra Leyden üniversitesine girdi. 1875’de manevi ilimler de doktora aldı.

İslam hakkında Hollanda dilinde bir mektup yazdı. 1874’de Leyden üniversitesinde bazı Şark yazarların muhafız yardımcısıydı. Bu sırada Leyden üniversitesine bağlı “İslam Yüksek Okulu” da Farsça ve Türkçe ders verdi. 1890’da Hollanda’nın ortasında bulunan Utrecht Üniversitesinde uzman oldu ve Hollanda’da ilim akademisinde encümen seçildi. 1917’de emekli oldu fakat Utrecht’te yaşamaya devam etti ve 1943’te vefat etti.

Çalışmaları:

1. 1877’de Leyden yazıhanesinde Şark yazarlarının adına bir dergi yayınladı ve Di Huveyye ile birlikte ilk dergiyi sıralamada yardımcı oldu ve 1888’de derginin ikinci basımı yayımlandı.

2. Bazı Arap yazarlarına ulaştı. 1878’de bazı şiirler yazdı. (Ahtal, Emevilerin Övülmesi). İki kitabın sağlamasını yaptı, 1883’de Yakubi’lerin Tarihi ve Şiir’in Bakışı önemli eserlerinden biriydi.

3. 1886-1902 yılları arasında ikisi Farsça, ikisi Türkçe olmak üzere dört cilt kitap bastı.

4. 1921’de Fars şair Gencevi’nin divanları olan Beş Düzendeki Seçmeler’i yayınladı.

m) O. HOUDAS:

Fransız müsteşrik Sudan Tarihi ile ünlendi. Yayınlama ve tercümanlık yaptı. Kitapları:

1. 1964’te Mahmud Kati’ye ait Tarikh el Fettach ülke haberleri, askerler ve halkın büyüklüğüne ait kitap basıldı.

2. Abdurrahman bin Abdullah bin Ömer bin Amir Sadi’ye ait “Sudan Tarihi” nin Arapça özetini ve E. Benoist ile birlikte Fransızca tercümanlığını yaptı.

n) LEON BERCHER (1889-1955):

Fransız müsteşrik ilk etapta tercümandı, daha sonra Tunus’ta birkaç idari işe baktı ve 1950’de yüksek okullarda müdür oldu.

Çalışmaları:

1. İbni Ebi Zeyd el Kirvani ile birlikte “el Risaletü” tercümesini yaptı.
2. İbni Hazım’ın “Tavkul Hamame” eserini Fransızcaya tercüme etti.
3. Vefatından sonra geriye bıraktığı Brockelmann ile Fransızcaya tercüme ettiği “Arap Edebiyat Tarihi”.

o) CARL BROCKELMANN (17/9/1868-6/5/1956):

Rostock şehrinde dünyaya geldi. Babası Kolonialwaren de ticaretle uğraşıyordu. Annesi (kendi tercümesinde bizzat anlattığı gibi) alimdi ve Brockelmann ondan ilmi feyz aldı ve annesi oğluna Alman edebiyatını açtı. Daha sonra babasının maddi durumu kötüye gitti ve ailece zorluk yaşadılar.

Rostock’taki lisede Şark okullarına daha çok ilgilendi. Rostock’ta bir okuma yeri vardı, haftada iki gün oraya gidiyordu ve çarşamba günleri “Yeryüzü” dergisini, cumartesi günleride “Ausland” dergisini okuyorlardı. O zamanlar bu iki dergi Asya ve Afrika’nın en çok coğrafi keşif içerisinde olduğu en iyi coğrafi dergilerdi. Ve bu yolla Brockelmann’ın hayatı Şark’a bağlandı. Öğrencilik zamanında ilk etapta dillerin haberleri ile ilgileniyordu Bantu şivesi ile ilgili bir kitap yazdı. Bir tabib veya tercüman veya din adamı gibiydi ve bu sebepten dolayı lisede Neger Arapça dili öğretmeninin derslerini hazırlıyordu. Aynı şekilde tercümanlığını yapacak kadar iyi derecede İbranice dilinide öğrendi. 1886’da Rostock da üniversiteye girdi.

ö) CHRISTIAN FRIEDRICH DE SCHUNURRER (1742-1822):

Alman müsteşrik El Mektebe el Arabiyyete (Arap Okulu) kitabının sahibi. Arapça olan kitapta Arap edebiyatı, Arap tarihi ile ilgili yazılar ile Hıristiyan Arapçası ile Mesihlerin kullandığı ve Kur'an Arapçası var. Bunların yanı sıra Avrupa'da basılmış kitaplar ve Arap ülkelerinde basılmış olan islamice, mesihice kitaplarda var ve bunların tam adresi: Bibliotheca arabica-auctam nunc atque edidit D. Christianus Frideritus de Schnurrer, ordinis regii Wurtemb-erg Merit. Civ. Eques, Literarum universitatis Tubingensis cancellarius, Instituti Tertiae classi adscriptus, soc. Reg. sient. Goetting. Et acad. Reg. Boicae sodalis. Halae ad Salam, typis et sumtu I. C. Hendelii. MDCCCXI.

Kitabın önsözü oniki sayfadan oluşur ve XXI-XIII sayfaları yanlışları düzeltme çizelgesi bulunuyor. Kitabın özeti tam 529 sayfadır ve kitap Silvester De Sacy'e verildi.

Kitabın İçeriği:

1. Nahiv 3-10 sayfalar arası
2. Tarih 113-182'inci sayfaya kadar, coğrafya kitaplarını da içeriyor
3. Şiir 185-228'inci sayfaya kadar edebiyat kitaplarında içeriyor.
4. Nasraniyat 231-335 İslamla mücadele konusunu içerir.
5. Kitabul Mukaddes 339-397.
6. Kur'an 401-445.
7. Karışık 449-512 yukarıda sayılan konuların tümünü içerir.

Ve tıp kitapları 449-457

Matematik 457-466

Felsefe 467-477

Eğitim 481-483

Çiftçilik 490-491 v. s.

Kitabın kaynakçası Avrupa'da matbaada 500-512'inci sayfaya kadar Arapça harfleriyle sözlü yapılmış. Kitapların toplam sayısı 431, baştan sona kadar sırayla düzenlenmiş.

“Addenda” adındaki kitabı 513-518'inci sayfa. Çok faydalı olan bu kitap 1810 yılında bitmiş ve zenker ve şukan kitabın bitiminde bu kitabın kontrolünü yapmış ve şukan Schunurrer'in kitabı için hece işlemlerini yapmıştır.

Schunurrer'in kitabındaki özellik ve ayrıcalık şu ki; görüşünü direk olarak belirtmiş ve faydalı bilgiler ve konularla ilgili benzetmeler yapmış, konulara ve içindekilere özen göstermiştir. Schunurrer kitabı 1588-1810 yılları arasında Avrupa'da basmış; Arap dili,

edebiyat, İslam tarihi, Hıristiyan tarihi ve Araplarda ilim konularını içeren kitap Avrupa'da büyük önem görmüştür.

p) FAUSTE NAIRON:

Maruni bir din adamıdır. Lübnan'ın köyünde doğmuştur, Maruni İbrahim el Hakani'nin yeğenidir. Dayısı İbrahim onu Roma'ya maruni kolejinde gönderdi Nairon orada şark dillerine özendi. Dayısı Roma üniversitesinde Nairon'un Arapça ve Süryanice öğrenmesini istedi ve ona yardımcı oldu. Nairon üniversitede heyete tercümanlık yaptı. Dayısıyla beraber Vatikan'da Şark hattatlarına ilk sözlüğü yazdılar.

Yazdıkları sözlüklerin isimleri;

Caralogus codicum mss. Linguarum
Orientalium vaticane Bibliothecae, nempe
Linguae arabicae, etc. inceptus ab Abraham
Echellensi, et albolutus a Jo. Matthae Nairono
Banesio, maronitis, in eadem bibliotheca
Scriptoribus an 1686.

r) LEON BERCHER (1889-1955):

Fransız müsteşriktir. İlk etapta tercümanlık yaptı daha sonra terfi oldu. Tunus'ta birkaç idari işle ilgilendi ve 1950 yılında bazı üniversitelerde müdürlük yaptı.

Çalışmaları:

1. Tercüme "el Risale" İbni Ebu Zeyd el Kirvani, başlıkları ile birlikte Fransızcaya çevirdi.
 2. Tercüme "Tevkul Hamame" Fransızcaya çevirdi.
- Ölümünden sonra Arap edebiyatı ve tarihini Brockelmann' a Fransızca tercüme etti. İbni Asım için "el Tehfe" kitabını Fransızcaya çevirdi.

s) CHRISTIAN LUDWIG IDELER (1766-1846):

Yunan müsteşrik ve alimdir. Yıldızlar ve gezegenlerin adlarıyla ilgili birkaç araştırma yapmıştır.

1810 yılında yıldızlarla ve isimleriyle ilgili yaptığı araştırmanın Arapça ve Almanca tercümesiyle birlikte bir kısmı yayınlandı. Kınuz el Şark dergisinde (239-268) sayfalarda eklemeler ve düzeltmeler yapmış ve aynı dergide hicri takvimi incelleme ve açıklama ve düzenlemiştir. Sayfa 299-308 de hicri yılları miladi yıllara çevirerek bir çizelge yapmıştır.

“El Takvim” kitabında takvimlerle ilgili net bir açıklama yapmış olup bugüne kadar konuyla ilgili daha iyisini yapan olmamıştır.

ş) ELLIOUS BOCTHOR (1784-1821):

Mısırlı kıptidir ve tercümandır. Mısır da Napolyon askerlerine katıldı ve daha sonra Mısır’ı terk ederek Fransa’ya gitti. Paris te genel dillerle ve arap dilleriyle ilgili kürsüde “Ecole des jeunes de langues” gençleri eğitiyordu.

Onun için önemli olan, Fransız gençlerine, Arap ülkelerinde Fransız konsolosluğunda çalışan gençlere genel lehçeyi öğretmektir. Bocthor bu okulda bu konuyla ilgili çalışan ilk kişiydi. 1821’ de otuzyediy yaşında vefat etti.

Erken vefatından sonra onun yerine 1795-1871 doğumlu “İslam öncesi Arap Tarihi Araştırması” kitabının yazarı Arman Piyr Kosan geçti. Ellious Bocthor’un yazdığı Fransız-Arapça sözlüğünü 1868’te Paris’te iki ciltte bastı. Kitabın Latince ismi; Dictionnaire français-arabe dir.

t) JULIUS MOHL (1800-1876):

Alman müsteşiriktir daha sonra Fransız vatandaşlığını aldı. 1876’da Paris’te vafat etti. Kendisi Alman bir ailedendir, dört kardeşlerdi ve dördüde meşhur oldu. Babaları Ferdinand Benjamin Batı Almanya da müsteşardı, en büyük kardeşlerinden Robert siyaset bilimlerinde uzmandı, kendi dalında siyaset bilimleri ve kanunlar ile ilgili yazdığı kitaplar vardı.

Julius ailenin ikinci çocuğuydu, Pariste yaşadı, orada Şark dilleri ile ilgili Silvestr De Sacy’nin ellerinde yetişti. Fransa vatandaşlığını aldı ve 1844 te Edebiyat ve Nakışlar Akademisinde encümen seçildi.

1847 de Fransızca uzmanı oldu ve De France kolejine genel müdür oldu, daha sonra Asya-Fransız cemiyetine başkan olarak seçildi. Yirmiyedi yıl boyunca bu cemiyetin yazarlığını yaptı ve bu yazdıklarını 1879-1880 yılları arasında iki ciltte bastı.

Çalışmaları:

1829 da Zerdüşt dini ile ilgili yayın yaptı ve bazı Çin dini kitaplarını tercüme etti. Yaptıklarından en önemlisi 1838-1866 yılları arasında Paris’te altı ciltte bastığı Fars bir şaire (Firdevsi) ait olan “el Şahname” nin özetidir. Daha sonra bu eseri Fransızcaya tercüme etti ve ismini Fransızca olarak yazdı.

u) STANISLAS GUYARD (1846-1884):

Fransız müsteşrik 1846 yılında doğmuş ve 1884 eylülünde Paris'te vefat etti. Onbeş yaşına kadar Rusya da kaldı daha sonra 1861 yılında Paris'e geldi. Şark dillerinin eğitimine yoğunlaştı, 1868 yılında Paris'te yüksek okullarda asistan olarak seçildi. 1884 yılında şubat ayında De France kolejine Defremery'e dayanarak uzman olarak seçildi. Asya cemiyetinde yardımcı olarak çalıştı. Revue Critique dergisinin idaresinde sorumlu idi.

1870 de Paris'te Teksir Toplama ve Araştırma adında Arapça bir kitap çıkarttı. Asya dergisinde birçok makale ve araştırması yayınlandı. Dilleri Araştırma dergilerinde de araştırmalar ve özetler yayınlandı. Bu araştırmalar;

1. 1873 Kaza ve Kader de Abdulrezzak ve mektup.

2. 1877 Arap Aruz İlmi içinde Arapça dan musiki ilmi ile bilgiler yer alıyor.

3. 1877 İsmaili Şeyhlerinden Biri

Üçüncü bölümde Tebriyz Tarihi ile ilgili üç bilgiyi gerçekleştirdi (Leyden 1881).

İkinci bölümde Ebi el Feda'ya ait el Buldan kitabını Fransızcaya tercüme etti (1883).

El Hulefa el Şarkıyye adında bir madde yazdı. 1883-16 ciltte.

Rusya da Minayev'e ait kitabı yercüme etmiş.

ü) SAMUEL BOCHARTUS (1599-1667):

Eski Fransız müsteşrik. Mukaddes adlı kitabının tefsiri için bilgilerini Arapça dilinde düzenledi ve Hierozoicon kitabında topladı. İsviçre kraliçesi Kristina döneminde 1652 yılında Feyruz Abadi'ye ait olan El Kamusul Muhiyt kitabının kısaltmasını yaptı. Varolan hayvanların tanımını Mukaddes adlı kitapta yapmıştır. Bu kitapların sonunda (basımın tekrarı) "Mecmu Amelehu" Opera omnia C1 Leyden 1692 (Umud 853-856) yazmış.

Arapça kitaplarında Arap dilinin öğreniminin önemini, Mukaddes adlı kitabında da hayvanlar alemi ile ilgili önemli bilgiler olduğunu belirtmiştir.

v) JOSEF VON HAMMER-PURGSTALL (1774-1856):

Nemsavi müsteşrik. 1774 de Graz'da doğdu. 1778 de Viyana'da Şark akademisine girdi ve orada Türkçe-Arapça-Farsça gibi bazı Şark dilleri öğrendi. Sonra Meninski (Türkçe-Arapça-Farsça) yayınlarına katıldı. 1796 da Dışişleri Bakanlığında sekreter oldu sonra 1799 da Herberet'e tercüman olarak İstanbul'a gönderildi. Herbert onu Mısır'a gönderdi ve 1800 yılında orda tercümanlık ve sekreterlik yaptı.

1802 yılında Viyana'ya döndü fakat aynı yıl ağustosta İstanbul'a geri döndü. 1806 da Moldovya Konsolosluğunda vekil oldu ve bu görev 1807 yılına kadar Viyana da devam etti.

Balat İmparatorluğunun müsteşarlığını aldı. 1817 Kaiserl Hofrat.

1835 te kendisine miras kaldı ve sarayda 1811-1836 yıllar arası müsteşar tercüman derecesindeydi. 1847’de Viyana Akademisine başkan olarak seçildi, 1849 yılında bu görevinden vazgeçti. 1856 da Viyana da vefat etti.

Von Hammer üç İslam dili ile ilgilendi; Türkçe-Arapça-Farsça. Türkçe ve Arapçadan yardım alarak Farsçayı öğrendi. Aynı zamanda Şah için ticari konularla ilgili konuşmalar yaptı. Mısır da kaldığı dönemde 1800-1802 yılları arasında Mısır şivesiyle Arapça hattatlığı yaptı. Binbir Gece ve bazı halk kitaplarına çok önem verdi.

Von Hammer çok üreticiydi. 1808’ den 1818 yılına kadar “Kınuz el Şark” adında bir dergi çıkartıyordu 6 ciltte ve başlığında Kur’an-ı Kerim’den (Bakara suresi 142. ayet) den almıştı; “Kul Lillahi el Maşriki vel Mağribi” (Doğu da Batı da Allah’ındır.)

Bu dergide özellikle Şark ve Şarkı ilgilendiren konuları yayınlamıştır.

En Önemli İlmî Çalışmaları:

İlk - Siyaset Tarihi Meydanın’da.

1. Osmanlı imparatorluğunda hüküm ve idare düzeni (2 cilt Viyana 1814)
2. Konstantineden Bruse’ye göç (Pest 1821)
3. Konstantine ve Boğazlar (2 cilt Pest 1821)
4. Osmanlı İmparatorluğunun Tarihi (10 cilt, Pest 1827-1834)
5. Haşaşların Tarihi
6. İslam Hakimleriyle ilgili resim sergisi
7. Moğol Tarihi (6 cilt 1840)
8. Kırım tarihi Viyana 1856

İkinci –Edebiyat Tarihi ile ilgili:

1. Farsçada güzel konuşma tarihi ile ilgili Viyana 1818
2. Osmanlı şiir tarihi (4 cilt Pest 1836-1838)
3. Arap edebiyatı tarihi (4 bölüm V iyana 1850-1857)

Üçüncü Kısım Özetlerle ilgili:

1. Gül ve Bülbül (Pest 1834)
2. Etvakul el Zehab (Zemahşeri Viyana 1835)
3. Şair Fars Mahmut’un eseri Gulşen-i Raz (Pest 1838)

Dördüncü Kısım Almanca Tercümanlar:

1. El Şiraziye’ye ait Hafız Divanı. Bu tercüme sayesinde ilham alarak Şark divanına çok güzel şiirler yazmıştır.
2. Seçmeler “ El Mutenabi “ 1844

3. Şarkılı sözler ve kasideler Baki. 1825.

Beşinci Kısım Şiirler ve Salavatlar:

1. Eski Mısır satırlarından ilham alarak kasideler düzenledi.

2. Arapça ve Almanca dilinde dua ve salavat kitabı çıkarttı.

Von Hammer yaptığı bütün çalışmaları Osmanlı Tarihinde yaptı ve bütün bu çalışmalar Avrupa'da büyük yer aldı⁶⁷.

⁶⁷ Abdurrahman Bedevi, *El – Müsteşrikun*, Beyrut 1984, s. 140.

SONUÇ

Aydın kafalı Arap ve Doğu insanı, Avrupa'daki meslektaşlarından önemli bir noktada ayrılmaktaydılar. Arap bilginleri yalnızca özel bir uzmanlık alanında çalışan, sırf para için bilim yapan ve yalnızca tek bir bilim kolunu kendine çalışma alanı olarak seçen Avrupalı bilim adamlarından farklıydılar, hayata pratiklik kazandırmak amacıyla hayatın, tüccarları, memurları ve zanaatkarları olma özelliğini de beraberlerinde taşıyorlardı ve onlara göre doğru olan da buydu. Onları bilimsel alanlara iten etmenler yaşam tarzlarına bağlı dürtüleri idi.⁶⁸

Arap bilginleri olanak buldukları zaman öğrenmiş oldukları bilgileri hayata geçirmekten geri kalmıyorlardı. Avrupa'da Arap yapıtlarını incelemek alışkanlığı yaygınlaştıktan sonra İslam imparatorluğunun durumuna ilişkin bilgiler, ortaçağ Avrupa'sının uygar ülkelerine ilişkin bilgilerden daha çok geniştir. Fakat ne var ki hem Haçlı seferleri hem de Arapların İspanya'dan sürülme girişimlerinden sonra Moğolların istilasını ve Hıristiyan taassubu yazılı yüzlerce yapıtın yok olmasına neden olmuştur.

İslamiyet ile Hıristiyanlık arasındaki önemli bir fark şudur: Araplar kendilerine boyun eğdirdikleri hakların ya da ulusların incelenmesinde ve bunlara ilişkin bilgilerde kendilerine yararlı olabilecek yapıtları özenle toplarlardı. Oysa Hıristiyanlar kendi öğretilerini yazarlarken benzeri kültür yapıtlarını dinsizliğin belirtisi sayıp, iyi bir Hıristiyanın bunları hemen yok etmesi gerektiğine inandırarak ortadan kaldırmışlardır.⁶⁹

Hıristiyan ortaçağda, kilisenin dogmalarına karşı en ufak bir kuşkuyu dile getiren bilginler aforoz edilmekle kalmayıp, odun yığınları üzerine çıkartılma tehlikesiyle de karşı karşıyaydılar. Hıristiyan dünyasında mucizeye dayalı ve tıbbi şarlatanlık hemen her kademedede insan arasında yaygınlaşmış ve hiç kimse insan vücuduna ve onun hastalıklarının tedavisine ilişkin bir şey bilmezken Arap'lar tıp incelemelerini sürdürmekteydiler.

Araplar özellikle tıp öğrenimlerini Yahudilerin yanında yaparlardı. Bu Yahudilerden en ünlüsü Halife Muaviye'nin de saray doktorluğunu yapmış olan ayrıca şair ve düşünür olan ünlü Mansur'dur. Mansur ayrıca tıbbın hemen bütün dallarını kapsayan on ciltlik bir çalışma hazırlamış, bu çalışma yüzyıllarca Avrupa üniversitelerinde tıp öğreniminin temel yapıtlarından biri olma özelliğini korumuştur.⁷⁰ Bütün Arap-İslam doktorları içinde hiç kuşkusuz en ünlüsü İbn-i Sina'dır.

⁶⁸ August Bebel, *Hız. Muhammed Ve Arap-İslam Kültürü Dönemi*, Dünya Klasikleri, s. 29

⁶⁹ Age, s. 131

⁷⁰ Age, s. 134

Araplar doğa bilimlerinde de ilerleme kaydetmişlerdir. Yıldızbiliminin gelişmesi, astronominin gelişmesini de beraberinde getirdi. Matematik ve fizik bilimi ise Araplar da astronomiyle yan yana gelişmiştir. Bağdat yolu üzerindeki gözlem evinde güneşin yörüngesi hesaplanmıştır.

Avrupalılar, cebire ilişkin bilgilerini de Araplara borçludurlar. Ayrıca geometri ve trigonometri alanlarında Euklid ve Arşimed'in yapıtları Arapçaya çevrilmiştir. Matematikte kullandığımız sayıların ikinci elden kaynağı Araplar olup, onların da bu sayıları Hintlilerden aldığı bilinir. Kimyanın kökeninde ise simya vardır. VIII. Yüzyılın sonlarına doğru kimyacı Diyasar, nitrik asidi ve altın suyunu bulmuştur. Doktor Razi, nitrik asidin elde edilmesini tarif etmiştir, Aşi Berhil ise fosforun elde edilme yöntemini bulmuştur.

Saydığımız bunca şey Doğu'nun, İslam dünyasının, Hıristiyan dünyasının ortaçağı yaşadığı dönemde dahi bilime ket vurmadiğının, her zaman yeniliklere ve öğrenmeye açık olduğunun birer kanıtıdır.

Batı'nın çabaları sonucunda, Doğu insanı ötekileşmeye başlamıştır. Doğu toplumunun içerisinde "birlik ve beraberlik" azim ve çalışma gibi değerler Batı tarafından tahrip edilmiştir. Toplumun kendi içinden "bizden adam olmaz" denen mazoşist anlayış türemektedir.

Doğu'nun dini olan İslam, Şarkiyatçıların bu saldırıları sonucunda zarar görmeye başlamıştır. İslam pek çok bakımdan Batı için kışkırtıcı bir nesne olarak görülmüş, bilinçli olarak saldırılar bu alana yöneltilmiştir. Tarihte, Hıristiyan-Müslüman savaşı olarak görülen Haçlı Seferleri, Batılıların bu alanda askeri yöntemide kullandıkları bir deneme olmuştur. Haçlı Seferleri, bir savaştan çok Şarkiyatçıların İslamiyet'e karşı verdiği bir cevap niteliği taşımıştır.

Batı, Şark için üç tane imge kullanmıştır; "Kadın, Kılıç, Cehalet". Şarkiyatçılar, Doğu'yu küçümserken her zaman bu üç nesneyi baş sıralara oturtmuşlardır. Bunun sonucunda İslam kültürü incelenirken, İslam'a yabancılaşma olmuştur. Avrupa kültürünü ve feodalitesini Doğu'da da uygulamak istemişlerdir. "Cihad" kavramını kullanarak, İslam'ın savaştan başka bir şey getirmediğine vurgu yapmışlardır. Fakat hepsinin gerçek nedeni Batı'nın Şark üzerindeki emellerinden başka bir şey değildir. Çünkü Batı, Şark'ın yapısını ve dinamiklerini anlamamış, kendisine göre tanımlama getirmiş ve bunun sonucunda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Geline bu noktada Batı'nın Doğu'daki fiziki kaynaklara ve yayılma alanlarına ihtiyacı olduğu müddetçe Şarkiyatçılık olanca hızı ile süreceğe benzemektedir.

KAYNAKÇA

- F. Maurice, *The Life of Frederick Denison Maurice*, Londra, 1884
- A. J. Arberry, *British Orientalists*, Londra: William Collins of London 1943
- August Bebel, *Hız. Muhammed Ve Arap-İslam Kültürü Dönemi*, Dünya Klasikleri,
- Ayşen Şatiroğlu, *Marco Polo'nun Doğu İle İlgili Gözlemleri*, İ. Ü. E. F. Sosyoloji Dergisi, 3. Dizi, Sayı:5
- Bernard LEWIS (2006), **Ortadoğu, İkibinyıllık Ortadoğu Tarihi**, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Bernard LEWIS (2006), **Uygarlık Tarihinde Araplar, İslamiyet Öncesinde Hz. Muhammed ve İslamiyet'in Doğuşuna, Fetihler Çağından Günümüze Ortadoğu ve Avrupa'da Araplar**, Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Bernard Lewis, "The Question of Orientalism" *Newyork Review of Books*, 24 haziran 1982.
- Bernard Lewis, *Ortadoğu; İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi*, Arkadas Yayınları
- Corci ZEYDAN (2004), **İslam Uygarlıkları Tarihi**, İletişim Yayınları Cilt 1, İstanbul.
- Doğu Batı (2002), *Düşünce Dergisi*, **Oryantalizm I**, Ankara.
- Doğu Batı (2002), *Düşünce Dergisi*, **Oryantalizm II**, Ankara.
- Edward Said, *Orientalism*, Newyork: Vintage Books, 1979.
- Edward Said, *Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışları*,
- Edward W. Said (1991), **Şarkiyatçılık**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Emre KONGAR (1983), **Atatürkçülük**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Faruk Bozgöz, *Dil-Toplum İlişkisi ve Arı-Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri*, s. 289.
- Gerhard Endress, *An Introduction to Islam*, İng. trc. Carole Hillenbrand, Edinburg:Edinburgh University Press, 1988
- Henry CORBIN (2004), *İslam Felsefesi Tarihi*, **Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne**, İletişim Yayınları, Cilt 1, İstanbul.
- Henry Corbin, *İslam Felsefesi Tarihi*, **Başlangıçtan İbni Rüşd'ün Ölümüne**, Cilt 1, çevr:Hüseyin Hatemi,
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/doğubilim>
- <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.aspx>
- Karl Marx "The Future Results of British Rule in India" *New-York Daily Tribune*, August 8, 1853
- *Kitab-ı Mukaddes; Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993, Tekvin 11/1-9, 2/18-19
- Nurullah ATAÇ (1970), **Söz Arasında**, Varlık Yayınları, İstanbul,
- Recep Boztemur, "Marx; Doğu Sorunu ve Oryantalizm", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Oryantalizm-I, Yıl:5, Sayı:20,
- Rodney Stark, *Tek Gerçek Tanrı; Tektanrıcılığın Tarihsel Sonuçları*, Literatür
- Rodney STORK (2005), **Tek Gerçek Tanrı, Tektanrıcılığın Tarihsel Sonuçları**, Literatür Yayınları, İstanbul.

- Tolstoy (2006), **Ünlü Rus Yazarı İslam Peygamberleri ile İlgili Kayıp Risalesi, Hz. Muhammed, Gizlenen Kitap**, Karakutu Yayınları, İstanbul.
- Umberto Eco, *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*; Avrups' yı Kurmak, Afa Yayınları , İstanbul, 1995
- W. V. Barthold, *Asyanın Keşfi: Rusyada ve Avrupada Şarkiyatçılığın Tarihi*, Trc: Ayşe Meral ve Kaya Bayraktar
- Abdurrahman Bedevi , *El – Müsteşrikun*, Beyrut 1984.
- Yrd. Doç. Dr. Faruk BEZEŞZ, *Ekev Dergisi* (2004), **Dil Toplum İlişkisi ve Ari – Sami Polemiğinde Dil ve Sami Dilleri**, Sosyal Bilimler, Erzurum.
- Yücel BULUT (2004), **Oryantalizmin Kısa Tarihi**, Küfe Yayınları, İstanbul.